

UiO : **Det juridiske fakultet**

Rettslige rammer for politiets adgang til å bruke fysisk makt

- herunder grensen mellom lovlig og ulovlig maktutøvelse

Kandidatnummer: 553

Leveringsfrist: 25.04.2013

Antall ord: 17 896

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Problemstilling og tema for oppgaven	1
1.2	Maktbegrepet	2
1.3	Rettskilder	3
1.4	Avgrensing	5
2	RETTLIG PLASSERING	6
2.1	Politiets mål, oppgaver og fullmakter	6
2.1.1	Generelt	6
2.1.2	Mål og oppgaver	6
2.1.3	Politiets fullmakter	8
3	MATERIELLE RAMMER	16
3.1	Alminnelige grunnprinsipper	16
3.1.1	Personvern hensyn	16
3.1.2	Effektivitetsprinsippet	17
3.1.3	Saklighetsprinsippet	18
3.1.4	Likebehandlingsprinsippet	19
3.1.5	Opportunitetsprinsippet	20
4	BRUK AV VIRKEMIDLER	21
5	HJEMMELSGRUNNLAG	22
5.1	Politi loven §6 fjerde ledd	22
5.1.1	Om bestemmelsen	22
5.1.2	Vilkårene ”nødvendig” og ”forsvarlig”	23
5.2	Straffeloven §48 tredje ledd	25
5.2.1	Om bestemmelsen	25

5.2.2	Har bestemmelsen betydning som selvstendig vurderingsnorm etter vedtakelsen av pl. §6 fjerde ledd?	26
5.2.3	Hva er pågripelse?	27
5.2.4	Vilkårene ”fornødent hertil” og ”ubetinget utilbørlig”	27
5.2.5	Kan det oppstilles et forsvarlighetskrav etter strl. §48 tredje ledd?	28
5.2.6	Rekker strl. §48 tredje ledd videre enn pl. §6 fjerde ledd?.....	29
5.2.7	Nødrett og nødverge	31
6	GRENSEN MELLOM LOVLIG OG ULOVLIG MAKTANVENDELSE – HVOR GÅR DEN OG HVORDAN TREKKES DEN?	32
6.1	Innledning	32
6.2	Vilkåret om nødvendighet.....	32
6.2.1	Om prinsippet	32
6.2.2	Foreligger det en plikt til å forebygge eller avverge fremfor å bruke virkemidler med særlig sterkt skadepotensiale ?	35
6.2.3	Må det foreligge en konkret risiko for fare?.....	37
6.2.4	Praksis om kravet til nødvendighet	41
6.2.5	Sammenfatning.....	51
6.3	Forholdsmessighetsprinsippet.....	53
6.3.1	Om prinsippet	53
6.3.2	Praksis om kravet til forholdsmessighet.....	54
6.3.3	Sammenfatning.....	61
6.4	Kravet til forsvarlighet.....	62
6.4.1	Om kravet til forsvarlighet	62
6.4.2	Praksis om kravet til forsvarlighet.....	64
6.5	Konklusjon.....	66
7	AVSLUTNING.....	67
7.1	De lege ferenda – betraktninger	67
8	KILDEHENVISNINGER	68

8.1	Bøker.....	68
8.2	Artikler.....	69
8.3	Regelverk.....	69
	8.3.1 Lover.....	69
	8.3.2 Utenlandske lover.....	70
	8.3.3 Instrukser.....	70
	8.3.4 Konvensjoner og resolusjoner.....	70
8.4	Forarbeider / Offentlige publikasjoner.....	70
8.5	Avgjørelser.....	71
	8.5.1 Norsk rettspraksis.....	71
	8.5.2 EMD.....	71
	8.5.3 Riksadvokaten.....	72
	8.5.4 Spesialenheten.....	72
8.6	Rundskriv.....	73
	8.6.1 Riksadvokaten.....	73
	8.6.2 Politidirektoratet.....	73

1 Innledning

1.1 Problemstilling og tema for oppgaven

” Uten makt bak retten kan samfunnet utvikle seg til et anarki, men uten rett bak makten kan det på den annen side utvikle seg til en politistat”¹

Sitatet ovenfor er egnet til å beskrive hvorfor adgang til bruk av fysisk makt er nødvendig, og hvorfor vi må ha regler for maktutøvelsen. Det følger av pl. §1 første ledd at ”staten skal sørge for den polititjeneste som samfunnet har behov for”. Bestemmelsen knesetter prinsippet om politiets maktmonopol og politiets rolle som samfunnets sivile maktapparat. Til utførelsen av oppgavene er politiet tillagt en rekke fullmakter og virkemidler. Med bakgrunn i disse kan politiet pålegge borgerne påbud og forbud, samt gjøre inngrep i deres rettssfære. Fysisk makt er et av virkemidlene politiet er tillagt i egenskap av denne rollen, jf. pl. §6 fjerde ledd. En mulighet til å effektivere offentlige pålegg med tvang er en forutsetning for å kunne kontrollere og håndheve lov og orden.² Dette kan være et sterkt og inngripende virkemiddel, samtidig som det gjør politiet i stand til å beskytte borgerne.

Politiets fullmakter til bruk av fysisk makt er altså begrunnet i hensynet til grunnleggende samfunnsinteresser. For å legitimere disse fullmaktene, er tillit til politiets tjenestemenn en viktig forutsetning. Tillit fra borgerne er også en forutsetning for at politiet får gjennomført sine oppgaver på en god måte.³ Hvis tjenestemennene handler ut over fullmaktene eller misbruker dem, vil det kunne skade tillitsforholdet mellom borgerne og politiet. Samtidig forventer borgerne handling fra politiet. Det vil derfor kunne skade tillitsforholdet til borgerne dersom politiet ikke utnytter sine fullmakter slik de har adgang til.

---

¹ Auglend (2004) s.426

² Auglend (2004), s. 426

³ Egge (2012) s. 7-12

Hovedformålet med oppgaven er å redegjøre for de rettslige rammene for politiets adgang til å bruke fysisk makt og avklare grensen mellom lovlig og ulovlig maktutøvelse⁴.

Fullmakten for politiets maktutøvelse fremgår av pl. §6 fjerde ledd. Innledningsvis vil jeg behandle dens forhold til politiets mål og oppgaver, og ulike krav som stilles til fullmakten. Videre stiller alminnelige grunnprinsipper krav til politiets tjenesteutførelse. Disse kravene gjelder også når politiet bruker fysisk makt og vil derfor behandles. Fremstillingen vil i hovedsak ha fokus på fullmaktens innhold og rekkevidde. I tillegg til fullmakten i pl. §6 fjerde ledd, vil jeg også behandle nødvergebestemmelsen i strl. §48 tredje ledd. Jeg vil avklare bestemmelsens betydning som hjemmelsgrunnlag og selvstendig vurderingsnorm etter vedtagelsen av pl. §6. For å definere rekkevidden av politiets fullmakter, må grensen mellom lovlig og ulovlig maktutøvelse avklares. Dette reiser to spørsmål : hvor går grensen og hvordan trekkes grensen den?

1.2 Maktbegrepet

”Med makt menes her tvangsmessige fysiske angrep mot person, og mot fast eller rørlig eiendom i tilfelle der denne eiendom blir påført skade.”, jf. pi. §3-2 andre ledd. En tilsvarende forståelse ble lagt til grunn under utformingen av politiloven §6 fjerde ledd.⁵ Det fremgår av ordlyden at maktanvendelsen må være fysisk. Maktutøvelsen kan være direkte ved kroppskontakt eller indirekte ved bruk av hjelpemidler.⁶

Pi. §3-2 andre ledd skiller mellom personelle og tinglige inngrep. Det oppstilles en presisering for inngrep mot fast eller rørlig eiendom. Det kan kun betraktes som fysisk maktanvendelse når eiendom blir påført skade. Bakgrunnen for dette er praktiske hensyn. Politiet må ha mulighet til å flytte på gjenstander uten at det blir betraktet som maktanvendelse.

---

⁴ Begrepet ”rettslige rammer” er henter fra Myhrer (2012)

⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18, jf. Politilovutkastet (1991) s. 151

⁶ Auglend (2004) s. 433 jf. Politilovutkastet (1991) s. 151

Bestemmelsen må også ses i sammenheng med rapporteringsplikten etter pi. §3-2 sjette ledd.⁷

På bakgrunn av denne definisjonen avgrenses begrepet mot andre virkemidler politiet bruker i sin tjenesteutøvelse. Påbud, forbud og advarsler gir også politiet muligheter til å pålegge borgerne plikter. Anvendelse av slike virkemidler kan derfor karakteriseres som bruk av makt. Slike virkemidler faller utenfor definisjonen i pi. §3-2 og maktbegrepet slik det legges til grunn i denne fremstillingen.

1.3 Rettskilder

Politiets adgang til å bruke fysisk makt følger av Lov om politiet av 4.august 1995 nr. 53 (pl.) §6 fjerde ledd og Almindelig borgerlig straffelov av 22.mai 1922 nr. 10 (strl.) §48 tredje ledd. Lovteksten vil derfor være det sentrale utgangspunktet for fremstillingen. Vilkårene for politiets adgang til fysisk maktanvendelse er angitt som rettslige standarder. For å fastslå innholdet og rekkevidden av vilkårene, må ordlyden suppleres med ulike rettskildedefaktorer. Forarbeider, praksis, instruksjer og juridisk litteratur vil utgjøre de viktigste rettskildene. Fremstillingen bygger således på juridisk metode.

Ved Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21.mai 1999 nr. 30 (mrl.) ble Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4.november 1950 (EMK) gjort til norsk lov og gitt forrang fremfor norsk rett, jf. §2 jf. §3. For at det skal foreligge hjemmel for bruk av fysisk makt, må hjemmelen være i overenstemmelse med kravene som oppstilles i konvensjonen. De internrettslige reglene anses for å være i tråd med EMK. Konvensjonen og praktiseringen av den kan likevel belyse politiets adgang til å bruke fysisk makt, og grensen mellom lovlig og ulovlig maktutøvelse. Jeg vil komme tilbake til betydningen av EMK og andre internasjonale forpliktelser senere i fremstillingen.

---

⁷ Auglend (2004) s. 433

Spesialenheten avgjør spørsmålet om påtale i de tilfellene polititjenestemenn er involvert. Spesialenheten er underordnet riksadvokaten. Riksadvokaten er derfor klageinstans og fatter endelig påtalevedtak i straffesaker. Det foreligger flere påtalevedtak i forhold til tjenestemenns bruk av fysisk makt. Vedtakene er ikke offentliggjort i sin helhet og dette svekker deres rettskildemessig verdi. Påtalevedtakene vil derfor i hovedsak ha argumentasjons – og overbevisningsverdi. Det kan likevel tenkes tilfeller hvor denne praksisen kan få større selvstendig betydning, særlig områder hvor det ikke forligger annen praksis.⁸

Politiet er underlagt et ”to-sporet system”. Politet har funksjon både som et politioperativt organ og som et straffeforfølgingsorgan. Skillet mellom de to sporene vil ha betydning for hvem som er overordnet og ansvarlig for politiets arbeid. Politiets politioperative arbeid er underlagt politidirektoratet og Justis – og beredskapsdepartementet. Politiets rolle som straffeforfølgingsorgan er underlagt påtalemyndigheten. Her er riksadvokaten den øverst ansvarlige. Disse instansene har instruksjonsmyndighet og gir interne instruksjoner gjennom rundskriv. Rundskrivene er internt bindende, men ikke rettslig bindende. Utad har rundskrivene først og fremst overbevisnings – og argumentasjonsverdi. Rundskrivene fra Politidirektoratet og Justis - og beredskapsdepartementet gir i mange tilfeller instruks om bruk av ulike virkemidler. Rundskrivene er derfor egnet til å belyse forhold som ikke fremgår av andre rettskilder.

Sentralt i fremstillingen står Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22.juni 1990 nr. 3963 (pi.) og Våpeninstruks for politiet av 1.aug.1989 (vi.). Instruksene er gitt med formell hjemmel i pl. §29 første ledd og inneholder en mer detaljert regulering av politiets adgang til å benytte ulike virkemidler, eksempelvis håndjern og ulike våpen. Instruksene gir ikke selvstendig hjemmel for inngrep, men utfyller den generelle reguleringen i pl. §6 jf. strl. §48 tredje ledd.⁹

---

⁸ Myhrer (2003) s. 20

⁹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18-19

Lov om politiets virksomhed nr. 444, 9.juni 2004 (den danske politiloven) har en mer detaljert lovregulering av politiets adgang til å bruke av fysisk makt enn det som fremgår av pl. §6. Det er likevel stor likhet mellom vilkårene. Dansk lov og teori vil derfor anvendes for å belyse internrettslige problemstillinger.

1.4 Avgrensing

Fremstillingen har fokus på politiets generelle adgang til å bruke fysisk makt. Politiets maktanvendelse vil i mange tilfeller utføres ved hjelp av virkemidler, eksempelvis våpen. Bruk av de ulike midlene reguleres i politiinstruksen og våpeninstruksen. Oppgaven avgrenses mot de konkrete vilkårene som oppstilles i instruksene. I tilfeller hvor vilkårene er relevante for å belyse aktuelle problemstillinger, vil enkelte av dem behandles.

Konsekvensene ved overtredelse av fullmaktene og eventuelt straffeansvar faller utenfor oppgavens tema og vil ikke bli behandlet her.

2 Rettslig plassering

2.1 Politiets mål, oppgaver og fullmakter

2.1.1 Generelt

Målet angir politiets rolle i samfunnet, oppgavene relaterer seg til politiets virkemidler for å nå målet og fullmaktene gir rettslig grunnlag for å utføre dem.¹⁰ I tillegg kreves det formell kompetanse til å handle. Dette kalles politimyndighet. Reglene er viktige for den rettslige forståelsen av politiets adgang til bruk av makt og er derfor et naturlig utgangspunkt for den videre fremstillingen.

2.1.2 Mål og oppgaver

Pl. §1 andre ledd jf. pi. §2-1 angir hovedmålene for politiets virksomhet. Politiet skal ”(...) fremme og befeste rettssikkerhet, trygghet og alminnelig velferd for øvrig”. Hensynet til rettssikkerhet og allmennhetens sikkerhet gjør seg gjeldende overfor den som utsettes for makt og den middelet har til hensikt å beskytte.

Som det vil fremgå av den videre fremstilling er politiets adgang til å bruke fysisk makt ikke særlig detaljert regulert i lovgivningen. Tjenestemannen må basere beslutninger og valg av virkemidler på ulike polisiære grunnnormer, jf. pkt. 2.2.1. Maktanvendelsen kjenne- tegnes derfor i stor grad av skjønnsutøvelse. Målsangivelsen skal være en rettesnor og et styringsdirektiv ved valg av virkemiddel. Den skal også gi en verdimessig forankring for skjønnsutøvelsen.¹¹ Polititjenestemannen har en plikt til å ivareta formålene når fysisk makt blir brukt, samtidig som maktanvendelse skal bidra til å oppnå rettssikkerhet, trygghet og alminnelig velferd.

---

¹⁰ Auglend (2004), s. 397-398

¹¹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s.12-13 jf. Auglend (2004), s.181-182

Det følger av pl. §1 andre ledd jf. pi. §2-1 andre ledd at politiet skal søke å oppnå målene gjennom ”(...)forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet(...)”. Forebygging er et av hovedprinsippene for politiets arbeid.¹² Fysisk maktanvendelse er i første rekke aktuelt ved håndhevende virksomhet, men makten kan virke forebyggende i de tilfellene den avverger eller motvirker ytterligere krenkelser og straffbare forhold.

Politiets oppgaver er nærmere beskrevet i pl. §2, jf. pi. §2-2. Bestemmelsen gir ikke selvstendig hjemmel for inngrep, men angir politiets virkefelt.¹³ For å gjennomføre disse oppgavene, er adgang til bruk av fysisk makt en forutsetning, jf. pkt. 1.1.

Politiets hovedoppgaver er :

- Opprettholdelse av den offentlige ro og orden
- Drive forebyggende virksomhet
- Etterforskning
- Yte bistand til andre offentlige myndigheter
- Sørge for samfunnets sikkerhet
- Hjelp – og servicefunksjon

I tillegg følger mange av politiets oppgaver av lov, eksempelvis ulike forvaltningsoppgaver. Enkelte oppgaver kan fortsatt ha grunnlag i sedvane jf. pl. §2 nr. 7.

Pl. §2 nr. 3 angir politiets straffeforfølgningsfunksjon. Presiseringen i pl. §2 nr.3 medfører at politiloven §6 fjerde ledd får direkte virkning når tjenestemennene anvender fysisk makt som et ledd i straffeforfølgning. Dette til tross for at de da arbeider under påtalemyndighe-

---

¹² Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s.12-13

¹³ Auglend (2004) s. 220

tens ledelse.¹⁴ Dette innebærer at politilovens regler om bruk av makt vil regulere gjennomføring av tiltaket, selv om hjemmelen for tiltaket reguleres av straffeprosessuelle regler, jf. Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22.mai 1981 nr. 7 (strpl.). Ved ransakelse av person må eksempelvis vilkårene i strpl. §195 være oppfylt, kravet til behov og forholdsmessighet etter strpl. §170a må være oppfylt og den fysiske maktanvendelsen må tilfredsstillende vilkårene i pl. §6 fjerde ledd.

2.1.3 Politiets fullmakter

De lovfastsatte fullmaktene er politiets materielle hjemler til å handle. Fullmaktene er ikke nødvendigvis regulert i politiloven, men følger også av straffeprosessloven og annen lovgivning. Fullmaktene til opprettholdelse av ro og orden følger eksempelvis av fullmaktene i §§7 flg., mens vilkårene for ransakelse av person følger av fullmakten i strpl. § 195.

Pl. §6 fjerde ledd gir politiet fullmakt til å anvende fysisk makt. Denne hjemmelen står i en særstilling. Fysisk makt er et virkemiddel, ikke et frittstående tiltak. Inngrepet som skal gjennomføres, eksempelvis en ransaking, må derfor ha et selvstendig hjemmelsgrunnlag. Inngrepshjemmelen må være forenelig med at situasjonen løses ved hjelp av maktanvendelse. I tillegg må kravene som oppstilles i inngrepshjemmelen være oppfylt.¹⁵

I fremstillingen er det virkemiddelbruken og hvordan politiet skal løse sine oppgaver som står sentralt. Adgangen til bruk av fysisk makt etter både pl. §6 fjerde ledd og strl. §48 tredje ledd vil bli behandlet. Jeg vil berøre fullmaktene som hjemler de ulike tiltakene, men fremstilling av inngrepshjemlene, eksempelvis vilkårene for pågrepelse etter strpl. §§171 flg. eller ransaking etter strpl. §195, faller utenfor denne redegjørelsen.

---

¹⁴ Rt. 2007 s. 1172 (34)

¹⁵ Rt. 2003 s. 948 jf. Auglend (2004) s.426-427

2.1.3.1 Generalfullmakten

Politiets adgang til å anvende fysisk makt var ikke regulert i Lov om politiet av 13.mars 1936 nr. 3(den gamle politiloven). Det ble forutsatt at adgangen til maktbruk hadde et sedvanerettslig grunnlag i den såkalte ”generalfullmakten”. Den gamle politilovens §1 fastsatte politiets funksjon som sivilt maktorgan. Det ble lagt til grunn at bestemmelsen var bygd på eksistensen av en slik fullmakt.¹⁶ Eksistensen av generalfullmakten er lagt til grunn i rettspraksis, forarbeider og juridisk teori. Den er også forutsatt i forarbeidene til den nåværende politiloven.¹⁷ Justis – og politidepartementet sluttet seg til denne sammenfatningen av fullmakten :

« Sammenfatningsvis gir altså generalfullmakten først og fremst kompetanse til å iverksette forebyggende og gjenopprettende tiltak av ordensmessig karakter. Her omfattes både ordensforstyrrelser i snever forstand (forårsaket av person) og sikkerhetstrusler (forårsaket av ting eller tilstander). Dette er fullmaktens kjerneområde. Den materielle rammen inkluderer imidlertid også kriminalitetsforebyggende inngrep for å avverge eller hindre konkrete eller nært forestående lovbrudd. »¹⁸

Den manglende lovreguleringen medførte uklare rettslige rammer. Generalfullmakten utgjorde et unntak fra legalitetsprinsippets krav til hjemmel i lov. Den vanskeliggjorde også effektiv kontroll med politiet.¹⁹ Dette var bakgrunnen for den nåværende politiloven og fullmaktene forutsettes nå regulert i den.

2.1.3.2 Legalitetsprinsippet

Legalitetsprinsippet utgjør den ytre og absolutte rammen for politiets anvendelse av fysisk makt. Legalitetsprinsippet innebærer et krav om at inngrep fra det offentlige i borgernes

---

¹⁶ Politilovutkastet (1991) s. 130-132

¹⁷ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995), s.16-17, jf. NOU 1981:35 s. 83

¹⁸ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995), s.16-17

¹⁹ NOU 1981:35 s. 83

rettssfære må ha hjemmel i lov. Prinsippet er et sedvanerettslig prinsipp med konstitusjonell trinnhøyde. Formålet er å skape forutberegnelighet, hindre maktmisbruk, og å sikre likebehandling og rettssikkerhet.²⁰

Legalitetsprinsippet gjelder all maktanvendelse, enten den finner sted i det polisiære eller i det straffeprosessuelle spor. Det må skilles mellom tiltaket og virkemidlene for å gjennomføre tiltaket. Tiltaket er innbringelsen eller pågripelsen som skal gjennomføres. Bruk av fysisk makt er virkemiddelet. Det kan ikke legges til grunn at ethvert virkemiddel kan benyttes, selv om det foreligger hjemmel for tiltaket. Selv om det foreligger hjemmel for innbringelse etter pl. §8, innebærer ikke det at fysisk maktanvendelse kan benyttes for å gjennomføre innbringelsen.²¹ Legalitetsprinsippet stiller derfor krav både til hjemmelen for tiltaket og hjemmelen for virkemiddelet. Maktanvendelse fra politiets side vil i alle tilfelle utgjøre et inngrep og krever alltid hjemmel i lov.²²

Kravet til hjemmel vil være sterkere jo mer inngripende tiltaket er. Dette er kommet til uttrykk i Rt. 1995 s. 530 (s.537), som gjaldt et vedtak om avgift ved omsetning av laks. Her uttalte førstvoterende:

”(...)kravet til lovhjemmel må nyanseres blant annet ut fra hvilket område en befinner seg på, arten av inngrepet, hvordan det rammer og hvor tyngende det er overfor den som rammes.”

Dette er en uttalelse som gjelder generelt på legalitetsprinsippets område og er ikke spesielt relatert til legalitetsprinsippets betydning for politiets utøvelse av fysisk makt. Den gir allikevel et godt utgangspunkt for vurderingen av hjemmelskravet. Som nevnt vil fysisk makt-

---

²⁰ Kraby (1996) s. 146

²¹ Myhrer (2005) s. 29

²² Kraby (1996) s. 150-151

anvendelse alltid kreve hjemmel i lov. Uttalelsen i Rt. 1995 s. 530 taler for at jo mer inngripende maktanvendelsen er, jo klarere må hjemmelen være. Dette støttes av en uttalelse i forarbeidene til politiloven. Her ble det forutsatt at legalitetsprinsippet satt sterkere krav til inngrep ved bruk av fysisk makt mot person enn mot gjenstander, eksempelvis løsøre og fast eiendom.²³

Pl. §6 fjerde ledd gir adgang til bruk av fysisk makt når dette er ”nødvendig” og ”forsvarlig”. Vilkårene er rettslige standarder og de er gitt generell utforming. Tilfredsstillende bestemmelsen legalitetsprinsippets krav til forutberegnelighet? Pl. §6 fjerde ledd utfylles av politiinstruksen og våpeninstruksen.²⁴ Reglene i instruksene er mer utførlige enn bestemmelsen i politiloven. Ved å se loven og instruksene i sammenheng blir politiets adgang til anvendelse av fysisk makt tydeligere. Det er derfor neppe grunnlag for å si at hjemmelen bryter med legalitetsprinsippets krav til klarhet. Pl. §6 fjerde ledd må også oppfylle kravene til trinnhøyde, klarhet og tilgjengelighet som følger av EMK. Instruksene er av intern karakter. Det har derfor vært diskutert i teorien om instruksene oppfyller konvensjonene tilgjengelighetskrav. Det er lagt til grunn at instruksene kunne vært offentliggjort i større grad, men det er trolig ikke grunn til å fastslå konvensjonsstrid. Pl. §6 fjerde ledd anses derfor å oppfylle EMKs krav til både klarhet og tilgjengelighet.²⁵

Et av hovedhensynene bak legalitetsprinsippet er at reglenes legitimitet skal sikres gjennom demokratisk kontroll. Instruksene er forskrifter som kan endres av forvaltningen. Forvaltningen kan altså endre politiets fullmakter til å bruke både håndjern og våpen. Under stortingsbehandlingen av politiloven ble det gitt et indirekte samtykke ved å legge til grunn at våpeninstruksen skal utfylle §6 fjerde ledd. Myhrer fremholder derfor at kravet til demokratisk kontroll er tilfredsstillende. Dette endrer ikke at den demokratiske kontrollen vil være

---

²³ Politiinstruksutkastet (1988) s. 91

²⁴ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18 – 19 jf. Innst.O.nr. 44 (1994-1995) s. 3-4

²⁵ Auglend (2004) s. 428 – 429 jf. Myhrer (2005) s. 36-37

dårlig ved en eventuell endring. Det kan derfor innvendes at reglene ikke er i overensstemmelse med det nasjonale legalitetsprinsippets krav til legitimitet.²⁶ Legalitetsprinsippet etter EMK stiller lavere krav til rettsregelens formelle forankring. Konvensjonen får derfor liten betydning i forhold til det internrettslige legalitetsprinsippet.²⁷

2.1.3.3 Lex-superior og lex-specialis

Kravet til hjemmel i lov må også ses i sammenheng med reglene om lex-superior og lex-specialis. Reglene vil ha betydning for maktanvendelsens lovlighet. Politiets bruk av fysisk makt er i utgangspunktet handlinger som vil passere den nedre grensen for straffbart forsøk. Anvendelse av fysisk makt mot en person vil i de fleste tilfeller overstige grensene for legemsfornærmelse etter strl. §228 og i noen tilfeller legemskrenkelse etter strl. §229. De er således gjort straffbare gjennom straffebestemmelser. For at politiet skal kunne sette seg utover disse bestemmelsene må det foreligge et særskilt hjemmelsgrunnlag. Hjemmelsgrunnlaget må ha tilstrekkelig trinnhøyde for å gjøre disse handlingene rettmessige.²⁸ Pl. §6 fjerde ledd har samme rang, men er lex specialis i forhold til straffebestemmelsene. Det betyr at den spesielle regelen i pl. §6 fjerde ledd går foran de generelle reglene i straffeloven. Politiinstruksen og våpeninstruksen er som nevnt i forrige punkt ment å skulle utfylle pl. §6 fjerde ledd. Politiinstruksen og våpeninstruksen er gitt med hjemmel i pl. §29. Dette er en formell og ikke materiell hjemmel og innebærer at disse reglene ikke har samme trinnhøyde som straffeloven. Dette medfører at instruksene ikke vil stå seg alene som lex-specialis i forhold til straffebestemmelsene. Loven vil derfor angi rammen for hva som kan foretas. Tjenestehandlingene må på bakgrunn av dette oppfylle kriteriene til nødvendig og forsvarlig i pl. §6 fjerde ledd for å være lovlige.

---

²⁶ Myhrer (2005) s. 31

²⁷ Auglend (2004) s.398-400, jf. Aall (2011) s.131

²⁸ Myhrer (2005) s. 30

2.1.3.4 Internasjonale forpliktelser

Folkerettslige forpliktelser vil ha betydning for politiets fullmakter. Hvis en fullmakt bryter med folkerettslige forpliktelser vil ikke politiet ha hjemmel til å handle.

Det følger av pi. § 3-1 sjette ledd at ”tjenesteutøvelsen skal være basert på respekt for de grunnleggende menneskerettigheter og det enkelte menneskes verdighet”. Dette er ikke inntatt i politiloven, men det følger av pl. §3 at ”loven gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmede stater”. Pl. §3 vil ha selvstendig betydning, og tilsvarende gjelder på det straffeprosessuelle området, jf. strpl. §4. Bestemmelsene innebærer et forbehold overfor folkerettslig sedvanerett og bindende konvensjoner og inkorporerer disse i norsk rett. Ved motstrid vil folkeretten gå foran reglene både i politiloven og straffeprosessloven.²⁹ På det polisiære og strafferettslige området vil konvensjonene om tortur være folkerettslige avtaler som ikke er gjort til norsk lov, men som kan sette særlige skranker gjennom pl. §3 og strpl. §4.³⁰ Etter vedtakelsen av politiloven er flere sentrale konvensjoner gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven. Heriblant den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), jf. §2. Det følger av §3 at konvensjonene skal gå foran norsk lov med motstrid. De er således gitt semi-konstitusjonell rang. I relasjon til politiets maktutøvelse er det trolig EMK art. 2 (retten til liv), art. 3 (forbud mot tortur) og art. 8 (retten til respekt for privatliv og familieliv) som har størst betydning. Kravene til forholdsmessighet og nødvendighet etter pl. §6 fjerde ledd må være i samsvar med kravene som oppstilles i EMK. Ved motstrid vil politiet ikke ha adgang til å anvende fysisk makt.

2.1.3.5 Politimyndighet

Politimyndighet er et rettslig begrep som angir politiets formelle kompetanse eller myndighet. Politimyndighet er ikke nærmere definert i lovgivningen, men benyttes både i politiloven og politiinstruksen. I forarbeidene til loven er begrepet definert som følger :

---

²⁹ Bjerke/Keiserud (2011), s. 41-42

³⁰ Jf. NOU 1993:18 s. 30 jf. 32 jf. Bjerke/Keiserud (2011), s. 41-42

”Politimyndighet brukes som betegnelse på den samlede myndighet til å gi påbud og foreta inngrep overfor publikum, om nødvendig med makt, som er særegen for politiet”³¹

Det angir altså polititjenestemannens samlede plikter og kompetanse som følger direkte av stillingen som politimann.³² Her er det viktig å merke seg at politimyndighet ikke bare gir rett, men også en plikt for polititjenestemannen til å handle. Dette innebærer at politiet kan ha en plikt til å anvende fysisk makt for å utføre sine oppgaver. Denne handleplikten vil måtte bero på en tolking av aktuelle hjemmelsgrunnlag, da politiets tjenesteutførelse i stor grad er basert på opportunitetsprinsippet, jf. pkt. 3.1.5.

Hvem som er tildelt politimyndighet er nærmere regulert i pl. §20. For å kunne utøve fullmaktene som følger av lovens kapittel 2, er det en forutsetning at vedkommende er gitt myndighet etter denne bestemmelsen, jf. §4. Polititjenestemenn er gitt politimyndighet i kraft av sin stilling, jf. pl. §20 første ledd.

Når polititjenestemannen handler med politimyndighet og i tråd med sine fullmakter, vil utøvelsen av fysisk makt nyte strafferettslig vern. Tjenestehandlingen vil anses som lovlig, til tross for at handlingen oppfyller både de subjektive og objektive straffbarhetsvilkårene. Tjenestehandlingen som straffrihetsgrunn er en strafferettslig grunnorm av allmenn karakter, og det ble derfor ikke ansett nødvendig å ha en særlig henvisning til dette i politiloven.³³

Ved utøvelse av politimyndighet er politiet underlagt det vi kaller et ”to-sporet ” system. Politiet har funksjon både som et politioperativt organ og som straffeforfølgingsorgan.

---

³¹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s.38

³² Auglend (2004) s. 317-319

³³ Politilovutkastet (1991) s. 142-143

Skillet mellom det polisiære og straffeprosessuelle sporet vil ha betydning i to henseende. For det første vil det ha betydning for hvem som er overordnet og ansvarlig for politiets arbeid, jf. pkt. 1.3. For det andre vil det ha betydning for hvilket regelsett som kommer til anvendelse. I det polisiære sporet er det politiloven, politiinstruksen og de rent forvaltningsrettslige reglene som vil være styrende. I det straffeprosessuelle sporet kommer de straffeprosessuelle reglene i straffeprosessloven og påtaleinstruksen til anvendelse.

Politoloven §6 fjerde ledd vil utgjøre hjemmelen for maktanvendelsen uavhengig av hvilket spor politiet opererer i, jf. pl. §2 nr. 3. Derimot må fullmakten for tiltaket kunne hjemles i de reglene politiet er underlagt.

Det kan i praksis være vanskelig å vite hvordan grensen mellom de to sporene skal trekkes, både fordi karakteren i politiets arbeid kan endres underveis og deres virksomhet kan ha parallelle formål. Basert på Riksadvokatens rundskriv vil formålsbetraktninger være styrende for hvilket spor politiets virksomhet befinner seg i.³⁴ Det avgjørende vil være om formålet med maktanvendelsen er å avdekke et straffbart forhold eller tjene som ledd i straffeforfølgning. Dersom formålet er et annet, eksempelvis ordenstjeneste, må virksomheten betraktes som polisiær. Det vil kunne være en glidende overgang mellom disse oppgavene og politiets inngripen kan ivareta flere formål samtidig. Avveiningen må i slike tilfeller bero på den konkrete situasjonen og hva som er hovedformålet. Hvis hovedformålet er å avverge en akutt og straffbar sikkerhetkrenkelse, må de polisiære reglene gis forrang inntil situasjonen er avklart. Dette vil gjelde til tross for at det i utgangspunktet er klart at det foreligger en straffbar handling.³⁵

---

³⁴ R -3/99 del II pkt. 3

³⁵ Auglend (2004) s. 470-471

3 Materielle rammer

3.1 Almennelinge grunnprinsipper

Pl. §6 første til tredje ledd jf. pi. §3-1³⁶ angir grunnprinsipper eller ”polisiære grunnnormer” for utøvelse av all politimyndighet. De kommer til anvendelse uavhengig av hjemmelsgrunnlag og vil alltid ligge til grunn ved politiets utøvelse av fysisk makt. Prinsippene er minstekrav og de er kumulative.³⁷ Politiets tjenesteutøvelse preges av varierte oppgaver, stor ulikhet i situasjoner og raske beslutninger. Samtidig er tjenesteutøvelsen i stor grad basert på skjønn. Prinsippene skal gi rettslige rammer for skjønnsutøvelsen. Kravene som oppstilles må være oppfylt for at maktanvendelsen skal være rettmessig.³⁸

3.1.1 Personvern hensyn

Det følger av pl. §6 tredje ledd at politiet skal handle med ”(...)omtanke for personers integritet(...)” og at den som er gjenstand for inngrep ikke skal ”(...)utsettes for offentlig eksponering i større grad enn gjennomføringen av tjenestehandlingen krever”. Det refereres her til politiets plikt til å ta personvern hensyn.³⁹ Etter pi. §9-1 tredje ledd skal en pågripelse utføres ”skånsomt” og ”(...)uten å vekke unødige oppsikt”. Tilsvarende er lagt til grunn for de straffeprosessuelle tvangsmidlene, jf. strpl. §178, 1.ledd. Kravet gjelder både tiltaket og gjennomføringen.⁴⁰ Eksempelvis må hensynet vurderes i forhold til om en ransakelse skal foretas og om maktanvendelse kan benyttes for å gjennomføre ransakelsen.

---

³⁶ Behovsprinsippet og forholdsmessighetsprinsippet hører også til grunnprinsippene. Disse behandles i del 6.

³⁷ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 60, se også Auglend (2004) s. 409 - 411

³⁸ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 60, jf. Politilovutkastet (1991) s. 143

³⁹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s.18 jf. s.60

⁴⁰ Bjerke/Keiserud (2011) s. 640

Det foreligger ikke nødvendigvis et ulovlig forhold selv om fysisk makt benyttes. Dette kan oppfattes annerledes av utenforstående. Derfor kan eksponering raskt medføre at maktanvendelsen også blir uforholdsmessig, jf. pl. §6 annet ledd. I slike tilfeller vil maktanvendelsen være utenfor rammene av pl. §6.

3.1.2 Effektivitetsprinsippet

Kravet til effektiv tjenesteutøvelse fremgår av pi. § 3-1 femte ledd. På det straffeprosessuelle området kan kravet til effektivitet utledes av strpl. §224 første ledd jf. påtaleinstruksen §7-4 første ledd. Det følger av disse bestemmelsene at etterforskning skal iverksettes når det er rimelig grunn. I denne vurderingen skal hensynet til effektivitet tas i betrakning. Strpl. §226 fjerde ledd omhandler gjennomføringen.⁴¹ Det følger av denne bestemmelsen at ”etterforskningen skal gjennomføres så raskt som mulig(...)”.

Effektivitetsidealet går kort formulert ut på å oppnå mest mulig med minst mulig.⁴²

Prinsippet er et utslag av kravet til rettssikkerhet og rettsvern. Hvis politiet reagerer sent, kan borgerne bli utsatt for ulempe eller skade. Samtidig vil kravet til rettssikkerhet utgjøre en skranke for effektiv tjenesteutøvelse. Ved maktanvendelse vil hensynet til forsvarlighet, både overfor den som blir utsatt for fysisk makt og borgerne, gjøre seg særlig gjeldende. Her må avveiningen forankres i den konkrete situasjonen, hvor faregrad og skadepotensiale tas i betraktning.⁴³

Hensynet kan få betydning for valg av effektivt virkemiddel. Eksempelvis kan tilgjengeligheten medføre at et virkemiddel blir mer effektivt enn et annet. Hensynet kan også få betydning for prioritering av hvem makten skal rettes mot. Eksempelvis ved massedemon-

---

⁴¹ Auglend (2004) s. 422

⁴² Eckhoff/Smith (2010) s.62

⁴³ Auglend (2004) s. 421

strasjoner og masseslagsmål. Her må politiet ofte prioritere hvordan de skal bruke de tilgjengelige ressursene for å oppnå mest mulig.

3.1.3 Saklighetsprinsippet

Prinsippet om saklighet er kommet til uttrykk i pl. §6 tredje ledd første punktum, jf. pi. §3-1 fjerde ledd. Her står det at polititjenestemannen skal opptre upartisk.⁴⁴ Politiloven suppleres her av de alminnelige reglene om habilitet i forvaltningsloven §§6-7 og straffeprosessloven §§ 60-61.⁴⁵ Prinsippet er også slått fast gjennom objektivitetsprinsippet i strpl. §226 tredje ledd. Det følger av denne bestemmelsen at etterforskingen skal klarlegge både til fordel og ulempe for mistenkte. Dette betyr at etterforskingen skal være upartisk.

Med saklighet menes at en polititjenestemann ikke skal ta utenforliggende hensyn ved maktutøvelsen eller basere den på vilkårlighet eller tilfeldighet. Kravet til saklighet må ses i sammenheng med kravet til likebehandling, jf. pkt. 3.1.4. Sammen utgjør kravet til saklighet og likhet kjernen i den ulovfestede ”myndighetsmisbrukslæren”.⁴⁶ Det vil bryte med kravet til saklighet om polititjenestemannen bruker makt av rene bekvemmelighetshensyn. Tilsvarende hvis makten utføres med et rent pønalt formål. I disse tilfellene vil nok maktanvendelsen også være uforholdsmessig. Det er særlig fare for at dette kan skje når graden av maktanvendelse er liten. Ekempelvis ved bruk av håndjern, som utgjør en del av politiets alminnelige utrustning. I mange tilfeller kan tjenestemannen ha et rent personlig kjennskap til den som må utsettes for maktanvendelse. Tjenestemannen kan ikke stramme håndjernene litt ekstra hardt på naboen fordi de to er i en nabokrangel. Dette vil innebære et direkte brudd på saklighetsprinsippet.

---

⁴⁴ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18 jf. Auglend (2004) s. 419

⁴⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 60

⁴⁶ Eckhoff/Smith (2010) s. 427 jf. Auglend (2004) s. 419

Vilkårlig anvendelse av fysisk makt vil medføre at borgeren er ute av stand til å forutbergne sin rettsstilling. Det setter den enkeltes rettssikkerhet i fare og vil derfor være i strid med politilovens formål, jf. pl. §1.

3.1.4 Likebehandlingsprinsippet

Likebehandlingsprinsippet er ikke kommet til uttrykk i de politirettslige bestemmelsene, men er sedvanerettslig forankret. Det legges til grunn i forarbeidene at likhetskravet er et alminnelig grunnprinsipp som kommer til anvendelse for politiets tjenesteutførelse.⁴⁷

Prinsippet innebærer at politiet skal behandle borgere og like tilfeller likt.⁴⁸ Likebehandlingsprinsippet retter seg tradisjonelt mot konsekvensene og ikke maktutøvelsen i seg selv. Hensynet til rimelighet og rettferdighet, samt at det er et alminnelig grunnprinsipp, taler likevel for at det også bør gjelde tiltaket og virkemiddelet.⁴⁹ Kravet til likhet tilsier derfor at pågripelser med tilsvarende forutsetninger, bør gjennomføres med samme styrke og form for fysisk maktanvendelse.

Anvendelse av fysisk makt er basert på opportunitetsforankret kompetanse og stor grad av skjønnsutøvelse. I tillegg er situasjonene ulike og preget av raske beslutninger. I realiteten kan det derfor være vanskelig å praktisere kravet til likhet. Likeledes vil det være vanskelig å fastslå brudd.

Forskjellsbehandling eller en oppfatning av forskjellbehandling fra politiets side kan skade tilliten til politiet og derfor være uheldig. I tillegg vil en vilkårlig maktanvendelse utgjøre

---

⁴⁷ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18

⁴⁸ Nilstad (2002) s. 56

⁴⁹ Auglend (2004) s. 419 jf. Politilovutkastet (1991) s. 148

en fare for borgernes rettssikkerhet og være direkte i strid med politilovens formål, jf. pl. §1.⁵⁰

3.1.5 Oppportunitetsprinsippet

Oppportunitetsprinsippet innebærer at polititjenestemannen er tillagt kompetanse til å utøve skjønn eller foreta en hensiktsmessighetsvurdering av, om og hvordan maktanvendelsen skal utføres. Kompetansen forutsetter at de rettslige rammene er oppfylt. Dette medfører at prinsippet vil ha størst betydning ved vide fullmakter eller manglende lovregulering. Prinsippet begrenses i de tilfellene hvor en ubetinget handleplikt fremgår av hjemmelsgrunnlaget.⁵¹ Formålsbetraktningen i pl. §1 utgjør et viktig utgangspunkt for utøvelsen av den oppportunitetsforankrede kompetansen. Utøvelsen skal basere seg på å oppnå rettssikkerhet og trygghet for borgerne.

På det straffeprosessuelle området fremgår oppportunitetsprinsippet av en rekke bestemmelser. For det første er bestemmelsen i strpl. §224 jf. påtaleinstruksen §§7-4 og 7-5 om iverksettelse av etterforskning basert på dette prinsippet. Det er bestemmelsen om påtaleunntatelse i strpl. §§69-70 som er særlig relevant når vi sier at loven bygger på dette prinsippet.⁵²

Vilkårene for bruk av fysisk makt etter pl. §6 fjerde ledd, jf. strl. §48 tredje ledd er generelt utformet. Tjenestemannens subjektive oppfatning av situasjonen er avgjørende for å bedømme rettmessigheten i etterkant. Den generelle utformingen og tjenestemannens skjønnsmargin bidrar til å øke den oppportunitetsforankrede kompetansen. Tjenestemannen er derfor tillagt en relativt omfattende oppportunitetsforankret kompetanse ved fysisk maktanvendelse.

---

⁵⁰ Auglend (2004) s. 419

⁵¹ Politilovutkastet (1991) s. 155-157

⁵² Andenæs (2010) s. 365

4 Bruk av virkemidler

Ved maktanvendelse har politiet en rekke virkemidler til sin disposisjon. Disse skal gjøre polititjenestemannen i stand til å utføre sine oppgaver. Samtidig er de egnet til å beskytte politiet i utøvelsen av deres tjenestehandlinger. Eksempler på virkemidler er håndjern, slagvåpen, skytevåpen, tjenestebil, tjenestehund osv.

Maktanvendelse ved bruk av virkemidler omfattes av maktbegrepet i §6 fjerde ledd jf. pi. § 3-2 andre ledd. Ved bruk av virkemidler er maktanvendelsen indirekte fordi det ikke utøves makt med tjenestemannens egen håndkraft. Bruk av maktmidler må tilfredsstillende de øvrige vilkårene for utøvelse av makt og dette er kommet direkte til uttrykk i pi. §3-2 fjerde ledd. Dette følger også av forarbeidene til politiloven. I forarbeidene legges det til grunn at våpeninstruksen skal fungere som utfyllende instruks i tillegg til politilovens § 6 fjerde ledd.⁵³ I politiinstruksen og våpeninstruksen stilles skjerpede krav til bruk av de ulike virkemidlene og dette vil jeg komme tilbake til ved behandlingen av vilkårene.

Virkemidlene har ulikt skadepotensiale. Eksempelvis er håndjern et mindre inngripende middel og har et mindre farepotensiale, enn slag og bruk av skytevåpen. I tillegg kan skadepotensiale være ulikt for det enkelte virkemiddel basert på hvordan det anvendes. Eksempelvis vil skadepotensialet ved bruk av et skytevåpen variere på ulike stadier. Faren for skade vil være lite dersom det trues med bruk av våpenet, større dersom det skytes varsel-skudd og størst når det avfyres skudd mot en person.⁵⁴ Tilsvarende vil håndmakt utgjøre ulikt skadepotensiale ved et grep om armen enn ved slag. Og ved slag vil faren for skade være mindre ved slag mot en stor muskelgruppe enn mot hodet. Polititjenestemannen må altså både vurdere hvilket virkemiddel som skal benyttes og hvordan det benyttes. Dette kan få stor betydning for hva som anses nødvendig og forholdsmessig maktutøvelse.

---

⁵³ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18-19

⁵⁴ Auglend (2004) s. 434

5 Hjemmelsgrunnlag

5.1 Politiloven §6 fjerde ledd

5.1.1 Om bestemmelsen

Politiets adgang til å bruke fysisk makt følger av pl. §6 fjerde ledd : ”Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig”.

Som tidligere nevnt står denne fullmakten i en særstilling. Førstvoterende i Rt. 2003 s. 948 uttalte at ”politiloven §6 er ikke en selvstendig inngreps hjemmel, men angir hvordan en allerede eksisterende kompetanse skal utøves(...)”. Dette fremgår også av forarbeidene til politiloven.⁵⁵

Pl. §6 fjerde ledd gir politiet fullmakt til å anvende fysisk makt. Men fysisk makt er et virkemiddel, ikke et frittstående tiltak. Tiltaket som skal gjennomføres, eksempelvis en visitasjon, må derfor ha et selvstendig hjemmelsgrunnlag. Hjemmelen for tiltaket må være forenelig med at situasjonen løses ved maktanvendelse. I tillegg må vilkårene som oppstilles for gjennomføring av tiltaket være oppfylt. Dersom en tjenestemann handler i straffeprosessuelt henseende må hjemmelsgrunnlaget for tiltaket reguleres av straffeprosessuelle regler. Tiltak under det politioperative arbeidet reguleres av politiloven eller annen lovgivning.⁵⁶

Uavhengig av om politiet driver etterforskning eller politioperativt arbeid vil utførelsen av polititjenestemannens arbeid styres av de politirettslige reglene, jf. pl. §2 nr. 3. I tilfeller

---

⁵⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 60

⁵⁶ Auglend (2004) s.426-427

hvor makt er forenelig med hjemmelsgrunnlaget, vil vurderingen av om og hvordan makt kan anvendes bero på §6 fjerde ledd.⁵⁷

Fullmakten som hjemler tiltaket må ha hjemmel i lov, jf. legalitetsprinsippet. Når pl. §6 fjerde ledd er avhengig av en slik fullmakt, sikrer dette at det formålet eller den interesse som vernes med maktanvendelsen, er lovlig.⁵⁸

5.1.2 Vilkårene "nødvendig" og "forsvarlig"

Det følger av bestemmelsen at politiet kan anvende makt under tjenesteutøvelsen i den grad det er "nødvendig og forsvarlig". I lovutkastet⁵⁹ ble det uttalt at fysisk makt bare kunne benyttes hvis det var "klart nødvendig og forsvarlig". Denne ordlyden er mer restriktiv enn den som er kommet til uttrykk i pl. §6 fjerde ledd. Spørsmålet er om bestemmelsen skal tolkes innskrenkende. I så tilfelle kan makt bare anvendes når det er klart nødvendig og forsvarlig.

Under den videre behandlingen av politiloven er den nåværende ordlyden lagt til grunn. Begrunnelsen for dette er ikke kommet til uttrykk i innstillingen.⁶⁰ Dette var tema i Rt. 2003 s. 948. Førstvoterende uttalte at ordlyden i §6 fjerde ledd er modifisert fra klart nødvendig og forsvarlig til nødvendig og forsvarlig under Stortingets behandling.⁶¹ Førstvoterende ga ikke en klar konklusjon på om fjerde ledd skal tolkes innskrenkende. Videre i kjennelsen legges ordlyden i §6 fjerde ledd "nødvendig" til grunn.

---

⁵⁷ Auglend (2004) s.426-427

⁵⁸ Auglend (2004) s. 410

⁵⁹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 19

⁶⁰ Innst.O.nr.44 (1994-1995)

⁶¹ Premiss 20

Det følger av ordlyden i pl. §3-2 første ledd at politiet kan benytte fysisk makt når det er ”(...)klart nødvendig og forsvarlig”. En tilsvarende formulering fremgår av FNs politietiske kodeks⁶² art. 3 som har ordlyden ”(...)strictly necessary(...)”.

I teorien er det lagt til grunn at politiinstruksen §3-2 og FNs politietiske kodeks art. 3 ikke er ment å uttrykke noe mer enn det som følger av ordlyden i pl. §6 fjerde ledd.⁶³

På bakgrunn av dette har jeg kommet til at bestemmelsen trolig skal tolkes etter sin ordlyd. Jeg legger derfor dette til grunn.

Vilkårene er generelt utformet og ordlyden gir ikke konkrete føringer for maktanvendelsen. Det ble vurdert under utformingen av §6 fjerde ledd om lovfestingen skulle detaljreguleres ved hjelp av typetilfeller i lovteksten. Den ble likevel gitt en generell utforming for å kunne tilpasses til ulike situasjoner og være mer fleksibel i tjenesteutøvelsen. Pl. §6 fjerde ledd utfylles av politiinstruksen og våpeninstruksen. Disse oppstiller nærmere vilkår ved bruk av ulike virkemidler, eksempelvis håndjern og bruk av ulike våpen.⁶⁴

Rammene for hva som er nødvendig og forsvarlig følger av pl. §6 andre ledd. Om tiltak ved hjelp av makt er nødvendig må derfor bero på en vurdering av behov og det grunnleggende prinsippet om minste middel. Bestemmelsens annet ledd oppstiller et krav om forholdsmessighet i tillegg til kravet om nødvendighet. Videre må det vurderes om tiltaket eller inngrepet er forsvarlig.

---

⁶² FNs generalforsamlings resolusjon av 17. desember 1979

⁶³ Auglend (2004) s. 427

⁶⁴ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18 - 19

5.2 Straffeloven §48 tredje ledd

5.2.1 Om bestemmelsen

Strl. §48 tredje ledd var tidligere den eneste reguleringen i lov om politiets adgang til bruk av fysisk makt.⁶⁵ Det følger av tredje ledd jf. andre ledd at fysisk makt kan anvendes

“(…)saafremt Handlingen ikke overskrider, hvad der fremstillede sig som fornødent hertil, og det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet.”

Pl. §6 fjerde ledd er en positiv hjemmel for politiets rett til utøvelse av makt. En utøvelse etter pl. §6 fjerde ledd er derfor i samsvar med loven og rettmessig. Bestemmelsen i strl. §48 tredje ledd er en straffrihetsgrunn. Den medfører at handlingen kan være ulovlig, men at den kan lates straffri etter en strafferettslig nødrettsvurdering. Dette innebærer en grunnleggende ulikhet mellom de to bestemmelsene. Om dette får reell betydning vil jeg komme tilbake til.

Strl. § 48 tredje ledd kommer til anvendelse ved pågrepelse og når innsatte hindres fra å rømme. Det foreligger i utgangspunktet ikke et rettsstridig angrep og en nødvergesituasjon ved pågrepelse. I tilfeller hvor den som skal pågripes bruker vold mot politiet, vil det imidlertid foreligge et rettsstridig angrep og straffrihet kan da vurderes etter andre ledd. Tredje ledd er ment for tilfeller hvor den som pågripes eksempelvis forholder seg passiv, klamrer seg fast eller flykter.⁶⁶

---

⁶⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18

⁶⁶ Augdahl (1920) s. 95

5.2.2 Har bestemmelsen betydning som selvstendig vurderingsnorm etter vedtakelsen av pl. §6 fjerde ledd?

Etter vedtagelsen av pl. §6 fjerde ledd har det lenge vært uklart hvilken betydning strl. §48 tredje ledd skal ha ved vurderingen av straffbarheten av politiets tjenestehandlinger. Forarbeidene til politiloven kommenterer bestemmelsens tidligere betydning,⁶⁷ men det er ikke vurdert hvilken funksjon den skal ha etter vedtakelsen av politiloven. Forholdet mellom de to bestemmelsene er heller ikke behandlet.

Bestemmelsens betydning og forholdet til pl. §6 fjerde ledd var tema i Rt. 2007 s. 1172. Saken gjaldt spørsmål om straffansvar for tre polititjenestemenn i forbindelse med fysisk maktbruk under en pågripelse. Høyesterett opphevet lagmannsrettens dom på grunn av feil lovanvendelse. Her foretok Høyesterett en grundig gjennomgang av forarbeidene til politiloven, samt forarbeidene til den nye straffeloven.⁶⁸ Etter vurderingen av disse ble det ikke funnet holdepunkter for at pl. §6 fjerde ledd er ment å erstatte strl. §48 tredje ledd. Dette til tross for at det i forarbeidene⁶⁹ til Lov om straff av 20.mai 2005 nr. 28 (straffeloven av 2005) ble lagt til grunn at bestemmelsen hadde mistet sin betydning i forhold til politiets maktutøvelse. Spørsmålet om straffrihet ved utøvelse av makt i forbindelse med pågripelser må derfor vurderes ut fra strl. §48 tredje ledd. Dette er lagt til grunn i denne kjennelsen og senere avgjørelser.⁷⁰ Til tross for at det i teorien anses som lite hensiktsmessig med både pl. §6 fjerde ledd og strl. §48 tredje ledd,⁷¹ må dette legges til grunn som gjeldende rett.

---

⁶⁷ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18

⁶⁸ Lov nr. 28/2005

⁶⁹ NOU 2002:4 s. 219 jf. Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 209

⁷⁰ Rt. 2007 s. 1473 og Rt. 2008 s. 696

⁷¹ Se eksempelvis Myhrer (2005) s. 21-22

5.2.3 Hva er pågripelse?

Det er uklart hvilken betydning ”pågripelse” i strl. §48 tredje ledd har. I teorien er det lagt til grunn at ”pågripelse” omfatter pågripelse i straffeprosessuell forstand, jf. strpl. §§171 flg. og innbringelse etter pl. §8. Matningsdal/Bratholm har begrunnet sitt syn med at behovet for maktanvendelse kan være det samme ved innbringelse som ved den egentlige pågripelse.⁷² Jeg kan ikke se at dette hensynet kan tillegges stor vekt etter vedtagelsen av pl. §6. Dette er foreløpig et åpent spørsmål, men trolig vil det ha liten reell betydning. Hvis ”pågripelse” omfatter innbringelse, vil strl. §48 tredje ledd utgjøre det formelle hjemmelsgrunnlaget for maktanvendelse under tiltak etter pl. §8.

5.2.4 Vilkårene ”fornødent hertil” og ”ubetinget utilbørlig”

Kriteriene for straffrihet ved nødvergehandlinger fremgår av strl. §48 andre ledd. Vilkaoret ”fornødent hertil” gir uttrykk for et krav om nødvendighet.⁷³ I eldre og nyere teori er det lagt til grunn at kravet om nødvendighet skal vurderes etter om lempeligere middel er forsøkt brukt og dette er i overensstemmelse med hva som er vurderingstemaet i pl. §6 fjerde ledd.⁷⁴ Handlingen må ikke være ”ubetinget utilbørlig”. I både eldre og nyere teori er handlingens ”tilbørlighet” vurdert ut fra om den er forholdsmessig.⁷⁵ Om dette kriteriet uttales det i Rt. 2007 s. 1172 (34) :

“Uttrykket « ubetinget utilbørlig » har karakter av rettslig standard hvis innhold vil kunne variere over tid, avhengig av samfunnsutviklingen og det til enhver tid rådende syn på hva som er akseptabel politimessig opptreden. Når man skal ta stilling til straffbarheten av politiets handlinger, må de prinsipper for politiets tjenesteutøvelse som vi finner i politiloven § 6 annet ledd, politiinstruksen og annet regelverk derfor komme sentralt inn i vurderingen. I denne forbindelse er det dessuten et

---

⁷² Matningsdal/Bratholm (2004) s. 386

⁷³ Rt. 2007 s. 1172 (21)

⁷⁴ Augdahl (1920) s.73 flg. jf. Matningsdal/Bratholm (2004) s. 382-283

⁷⁵ Augdahl (1920) s. 81 flg. jf. Matningsdal/Bratholm (2004) s. 382-283

poeng at politiloven § 6 også får direkte anvendelse ved pågripelser, jf. lovens § 2. Hva som er nødvendig og tilbørlig maktutøvelse, må altså vurderes i lys av politilovens krav til forholdsmessighet i maktbruken og til kravet om å anvende det minst inngripende maktmiddel.”

Rettsoppfatningen er senere lagt til grunn av Høyesterett i Rt. 2007 s. 1473 og Rt. 2008 s. 696. Vurderingstemaet etter §48 tredje ledd jf. pl. §6 fjerde ledd blir i begge tilfelle om tjenestehandlingen er nødvendig og forholdsmessig. Nødvendigheten og forholdsmessigheten vil i begge tilfeller bero på en vurdering av kravet til behov og prinsippet om minste - middel. Politiiinstruksen og våpeninstruksen vil ligge til grunn for tolkingen etter begge bestemmelsene.

Dette innebærer at vurderingen av om tjenestehandlingen er rettmessig etter strl §48 tredje ledd beror på de samme prinsippene som om den er rettmessig etter pl. §6 fjerde ledd.

5.2.5 Kan det oppstilles et forsvarlighetskrav etter strl. §48 tredje ledd?

Kan det oppstilles et krav til forsvarlighet etter strl. §48 tredje ledd? Kravet fremgår ikke av ordlyden. Det kan tenkes at legalitetsprinsippet setter skranker for å innfortolke et slikt krav, fordi terskelen for straffrihet vil øke. Jeg mener likevel at det må innfortolkes et forsvarlighetskrav. Forsvarlighet er et grunnkrav ved all offentlig myndighetsutøvelse og gjelder derfor ved politiets bruk av fysisk makt. Høyesteretts uttalelse i Rt. 2007 s. 1172 taler også for dette(jf. pkt.5.2.4). Her ble det lagt til grunn at pl. §6 får direkte anvendelse ved vurderingen av politiets maktutøvelse ved pågripelse. Praksis fra Høyesterett synes å vise at spørsmålet om rettmessighet beror på en totalbedømmelse av alle sider ved handlingen. Ved en slik totalbedømmelse hører også en vurdering av om tjenestehandlingen var forsvarlig ut fra situasjonen. Ut fra dette må det trolig legges til grunn at det kan innfortolkes et krav til forsvarlighet etter strl. §48 tredje ledd.

5.2.6 Rekker strl. §48 tredje ledd videre enn pl. §6 fjerde ledd?

Spørsmålet er om strl. §48 tredje ledd rekker videre enn pl. §6 fjerde ledd. Hvis det er tilfellet, vil strl. §48 tredje ledd utvide hjemmelsgrunnlaget for rett til bruk av fysisk makt i gitte situasjoner. Dette medfører at tjenestemannen kan anvende makt i større utstrekning ved pågripelser enn handlinger med et annet tjenestlig formål.⁷⁶

Tjenestemannen blir straffri etter strl. §48 andre ledd jf. tredje ledd hvis tjenestehandlingen ikke fremtrer som ”utilbørlig”. Denne formuleringen medfører en videre adgang til maktutøvelse enn det som fremgår av ordlyden i pl. §6 fjerde ledd. Før vedtakelsen av politiloven har Høyesterett gitt anvisning på en viss romslighet i vurderingen av politiets tjenesteutøvelse. I Rt. 1995 s. 661 var spørsmålet om politimesterens maktutøvelse medførte en overtredelse av strl. §228 eller om det var en lovlig tjenestehandling. Handlingen ble ansett som ulovlig, men den var straffri fordi enhver overskridelse av det som var strengt nødvendig ikke burde lede til straffeansvar. På s. 644 sluttet førstvoterende seg til følgende uttalelse fra byretten :

"I den forbindelse er det grunn til å understreke at politiet er det organ som kan utøve maktanvendelse overfor borgerne uten at dette uten videre skal føre til strafferettslige reaksjoner. Dette er helt nødvendig for at politiet skal utføre sin rolle som ordensvern og det legges generelt til grunn at politiet må kunne utøve den makt som anses nødvendig for å få gjennomført tjenesteoppdraget. Vurderingen må skje der og da og det må levnes politiet en forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid."

Dette var også tema i Rt. 2003 s. 948. Saken gjaldt som tidligere nevnt et spørsmål om straffbar overtredelse av strl. §228. Høyesteretts flertall kom til at tjenestemannen ikke hadde holdt seg innenfor rammene av pl. §6 og opphevet lagmannsrettens dom. Høyesterett sluttet seg til lagmannsrettens uttalelse. Førstvoterende fastslo at en tilsvarende vurdering må ligge til grunn når straffbarheten baseres på pl. §6

---

⁷⁶ Andorsen (1999) s. 388

“Det er likevel klart at avgjørelsen av om makt skal anvendes i stor grad må bero på skjønnsmessige vurderinger tatt av den aktuelle tjenestemann i situasjoner som kan være meget vanskelig å takle, og at det derfor i noen grad må gis rom for feilvurderinger uten at det derved kan konstateres at vedkommende tjenestemann har gjort seg skyldig i noe straffbart.”⁷⁷

I Rt. 2007 s. 1172 sluttet Høyesterett seg til disse avgjørelsene, samt en uttalelse i forarbeidene til den nye straffeloven.⁷⁸ I disse forarbeidene⁷⁹ ble behovet for å videreføre strl. §48 tredje ledd vurdert. Justis – og politidepartementet la til grunn at politiets bruk av makt reguleres av pl. §6. Bestemmelsen ble likevel foreslått videreført, men da på grunn av bestemmelsens betydning ved borgerlige pågripelser. I avgjørelsen og vurderingen av bestemmelsens videre betydning, støttet Høyesterett seg til følgende utsagn vedrørende forståelsen av §48 tredje ledd i forhold til pl. §6 :

“Flere av eksemplene som Politiets Fellesforbund nevner i sin høringsuttalelse, knytter seg til den situasjonen at tjenestemannen tar feil av den faktiske situasjonen, og av den grunn bruker mer makt enn det som objektivt sett var nødvendig. Her som på andre områder gjelder at det er tjenestemannens egen oppfatning av den faktiske situasjonen som må legges til grunn. Bare der handlingen er straffbar også ved uaktsomhet vil en uaktsom feiloppfatning av den faktiske situasjonen føre til straffansvar. Er feiloppfatningen ikke uaktsom, er tjenestemannen straffri.”

Dette følger av strl. §42 og kravet til subjektiv skyld. For at en tjenestemann skal kunne straffes for sin egen oppfatning av situasjonen, må denne oppfatningen kunne bebreides han som uaktsom. I tillegg må den uaktsomme tjenestehandlingen være straffbar. Strl. §42 vil gjelde uavhengig av om tjenestehandlingen skal vurderes ut fra strl. §48 tredje ledd eller andre straffebestemmelser.

---

⁷⁷ Premiss (18)

⁷⁸ Premiss (34-38)

⁷⁹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 209

På bakgrunn av dette forstår jeg det slik at Høyesterett legger den samme skjønnsmarginen til grunn etter pl. §6 fjerde ledd. Ordlyden i pl. §6 fjerde ledd kan derfor tolkes utvidende i forhold til strl. §48 tredje ledd.

Det kan legges til grunn at kriteriene for lovlig maktutøvelse i hovedsak er sammenfallende etter pl. §6 fjerde ledd og strl. §48 tredje ledd. Kravene til nødvendighet, forholdsmessighet og forsvarlighet etter pl. §6 fjerde ledd vil gjelde tilsvarende for strl. §48 tredje ledd. Jeg vil derfor behandle prinsippene parallelt i den følgende fremstillingen.

5.2.7 Nødrett og nødverge

I tilfeller hvor politiets handlinger går ut over lovens materielle rammer, vil tjenestemannen være beskyttet av de generelle nødretts – og nødvergereglene i strl. §§47 og 48. Dette er selvstendige straffrihetsgrunner ved inngrep i slike situasjoner. Tjenestemenn må ha samme rett til å beskytte seg selv dersom de er i fare, uavhengig av om vedkommende utfører en tjenestehandling. En annen forståelse ville medført at polititjenestemenn måtte akseptert det som en yrkesrisiko å sette livet på spill utover det som følger av den utsatte stillingen det er å være politi. En slik forståelse kan ikke legges til grunn.⁸⁰

---

⁸⁰ Andorsen (1999) s. 388

6 Grensen mellom lovlig og ulovlig maktanvendelse – hvor går den og hvordan trekkes den?

6.1 Innledning

Når maktutøvelsen går ut over det som er nødvendig, forholdsmessig eller forsvarlig, er maktutøvelsen ulovlig. For å illustrere grensen mellom lovlig og ulovlig maktanvendelse, tar jeg derfor utgangspunkt i hvert enkelt vilkår. Jeg vil gi en teoretisk fremstilling av de enkelte vilkårene, før jeg belyser hvordan praksis har vurdert dem i konkrete tilfeller. I praksis vurderes de ulike vilkårene samtidig. Jeg velger å behandle dem hver for seg. Dette er gjort i juridisk teori⁸¹ og skaper en mer ryddig fremstilling.

6.2 Vilkåret om nødvendighet

6.2.1 Om prinsippet

Behovsprinsippet følger av pl. §6 første og andre ledd, jf. pi. §§3-1 og 3-2 jf. strl. §48 tredje ledd. Behovsprinsippet har også kommet til uttrykk i de straffeprosessuelle reglene, jf. strpl. §170a første punktum.

Behovsprinsippet innebærer at politiets tjenestehandling må være nødvendig og egnet til å oppfylle formålet som søkes nådd. Kravet gjelder både ved iverksettelsen og gjennomføringen av tiltaket.⁸²

Subsidiaritetsprinsippet har nær sammenheng med behovsprinsippet. Det er regulert i pl. §6 første og andre ledd jf. pi. §3-1 første og andre ledd. Subsidiaritetsprinsippet innebærer at

---

⁸¹ Se eksempelvis Myhrer (2005) og (2012)

⁸² Rt. 2007 s. 1172(40), se også Politilovutkastet (1991) s. 145

politiet ikke skal ta i bruk sterkere midler før mildere tiltak har vært forsøkt. Kravet om lempeligere middel refererer seg både til konsekvensene av tiltaket og retningen det anvendes i. Med retningen menes hvem det rettes mot. I tillegg gjelder det ved polititjenestemannens valg mellom virkemidler.⁸³ Politiet kan forsøke med sterkere midler ved to tilfeller. Dersom et mildere middel forgjeves er forsøkt, eller et mildere middel må antas utilstrekkelig eller uhensiktsmessig.

Det fremgår av ordlyden at det ”må antas” at middelet er utilstrekkelig eller uhensiktsmessig. Ut fra dette kan det trolig sluttet at kravet ikke er absolutt. Spørsmålet er hvilken grad av sannsynlighet som kreves for at middelet er utilstrekkelig eller uhensiktsmessig. Formuleringen antyder etter min mening at det må være rom for en skjønnsmessig vurdering fra tjenestemannens side. Formålet med regelen er imidlertid å hindre at politiet griper til sterkere virkemidler enn påkrevet. Et krav om sannsynlighetsovervekt synes da mest hensiktsmessig. Myhrer fremholder at det er nærliggende å forstå ”må antas” som et krav om at et resultat må fremstå som ”mest sannsynlig”.⁸⁴

Ved bruk av skytevåpen stilles det strengere vilkår. Vi. §19, første ledd oppstiller et skjerpet nødvendighetskrav. Det følger av ordlyden at ”skytevåpen må bare brukes som siste utveg etter at andre midler forgjeves har vært forsøkt, eller i situasjoner hvor alternative midler åpenbart ikke vil føre frem”. Kravet må ses i sammenheng med det store skadepotensialet bruk av skytevåpen kan medføre. Her stilles det ikke bare et krav om sannsynlighetsovervekt. Det må være tilnærmet sikkert at svakere og mindre inngripende virkemidler ikke vil være tilstrekkelig for å avverge situasjonen.⁸⁵

---

⁸³ Auglend (2004) s. 414

⁸⁴ Myhrer (2005) s.75

⁸⁵ Auglend (2004) s. 459

Nødvendighetskravet i vi. §19 må ses i sammenheng med det skjerpede kravet i EMK art. 2. EMK art. 2 verner retten til liv og kommer til anvendelse når liv er i fare eller vil gå tapt.⁸⁶ Det fremgår av 2(2)a-c at det ikke er i strid med bestemmelsen å bruke makt for å forsvare en person mot ulovlig vold, foreta lovlig pågripelse eller hindre opptøyer. EMK art. 2(2) oppstiller et skjerpet krav til nødvendighet i disse tilfellene. Det følger av ordlyden at maktanvendelsen må være ”absolutely necessary”. Det er viktig å merke seg at retten til liv er vernet uansett hvilke virkemidler politiet velger å anvende, ikke bare ved bruk av skytevåpen. Det avgjørende etter EMK art. 2(2) er om liv vil være i fare eller gå tapt. Dersom politiet bruker fysisk makt som setter liv i fare, må det derfor legges til grunn at nødvendighetskravet skjerpes, jf. mrl. § 3.

Vi. §20 oppstiller et krav om at det skal skytes varselskudd før skytevåpen benyttes. Kravet er ikke ubetinget og kan unnlates hvis omstendighetene tvinger politimannen til å unnlate dette. Vi. §20 kan ses som et utslag av kravet til minste middel. Bestemmelsen innebærer et tiltak for å begrense bruk av et sterkt maktmiddel dersom andre tiltak kan føre frem.

Dersom det er mulig, skal oppdragets mål alltid forsøkes nådd gjennom ”(...)opplysning, råd, pålegg eller advarsel, eller iverksettelse av forebyggende eller regulerende tiltak”, jf. §6 første ledd jf. pi. §3-1 tredje ledd. Det er altså ikke grunnlag for bruk av fysisk makt dersom formålet med tjenestehandlingen kan nås med mindre inngripende midler, eksempelvis en advarsel eller bortvisning. I tilfeller hvor dette ikke fører frem, kan makt anses som det mest hensiktsmessige virkemiddelet. Da må det forsøkes med virkemidler som har minst skadepotensiale, før sterkere midler tas i bruk. Eksempelvis er det ikke grunnlag for å starte en biljakt, dersom oppgaven kan løses ved hjelp av en spanende patrulje.

Prinsippet legger kvalitative og kvantitative begrensninger på tjenesteutøvelsen. Maktanvendelsen må ikke være sterkere enn det som er påkrevet, sett hen til både maktanvendel-

---

⁸⁶ McCann and others v. Storbritannia §§148-149

sens art, retning, intensitet og varighet. Det skal altså ikke benyttes slagvåpen, hvis hånden er tilstrekkelig. Og håndjernene skal ikke strammes mer enn det som er nødvendig. Som nevnt gjelder kravet gjennom hele inngrepet og varigheten skal derfor ikke være lenger enn strengt nødvendig. Maktanvendelsen skal derfor opphøre når målet er nådd eller det viser seg formålsløst. Politiet kan ikke slå et ekstra slag for sikkerhets skyld, hvis kontroll allerede er oppnådd.

Virkemidlet må være adekvat. Det må være formålstjenlig i forhold til det oppdraget man står overfor, både konsekvensene av tiltaket og retningen. Med retningen sikter jeg til den maktanvendelsen er rettet mot. Dette innebærer at uegnede midler ikke er tillatt. Tilsvarende gjelder virkemidler som er umulig eller vanskelig å etterkomme eller som vil innebære ulovlige handlinger fra adressatens side.⁸⁷ Det er ikke formålstjenlig å true en person med skytevåpen for å få vedkommende til å flytte seg, hvis vedkommende ikke er i stand til å bevege seg.

6.2.2 Foreligger det en plikt til å forebygge eller avverge fremfor å bruke virkemidler med særlig sterkt skadepotensiale?⁸⁸

Denne problemstillingen er aktuell i tilfeller hvor politiet har overvåket kriminelle handlinger og disse har passert grensen for straffbart forsøk. Selv om den nedre grensen for straffbarhet er passert, kan politiet ønske å ta gjerningspersonene for fullbyrdet handling eller den planlagte handlingen. Den er gjerne mer alvorlig og kan straffes strengere. Det kan derfor spørres om det i enkelte tilfeller er politiets metodevalg som bidrar til at situasjonen tilspisses og at det blir behov for sterke virkemidler. Spørsmålet er om bruk av sterke virkemidler i slik tilfeller kan anses å være “nødvendig” eller “absolutt nødvendig”.⁸⁹

---

⁸⁷ Politolovutkastet (1991) s. 144-145, jf. Auglend (2004) s. 416

⁸⁸ Myhrer (2005) s.77

⁸⁹ Myhrer (2005) s. 77

Det følger av pl. §6 første ledd jf. pi. §3-1 tredje ledd at tjenesteoppdragets mål skal søkes nådd gjennom regulerende og forebyggende tiltak. Dette er i tråd med polititlovens formål jf. pl. 1.

Selv om politiet velger å stanse en handling før den gjennomføres, så er det ikke sikkert at dette medfører forebygging eller avverging. Dersom gjenrningspersonene blir stanset før de får gjennomført sine handlinger, kan de forsøke å gjennomføre tilsvarende handlinger på et senere tidspunkt. I slike tilfeller kan det være mer forebyggende å la dem gjennomføre sin planlagte handling i første omgang.

Spørsmålet om avvergende inngripen var tema i EMD i *McCann and others v. Storbritannia*. I denne saken hadde tre IRA-terrorister blitt skutt og drept av britiske spesialtrente militære på Gibraltar. Bakgrunnen for hendelsen var at det hadde oppstått en mistanke om et terrorangrep. Mistanken dreide seg om at en bombe skulle utløses på et bestemt sted. De mistenkte plasserte en bil på dette stedet. Politiet hadde også mistanke om at bomben var fjernstyrt og kunne utløses på kort varsel. Idet de britiske militære trodde bomben skulle utløses, ble de tre terroristene skutt og drept. Det ble skutt for å drepe. I etterkant viste det seg mistankene om at bombene skulle utløses var feil. I denne dommen var det sterk dissens og det er nettopp spørsmålet om pågripelsen skulle være avverget som deler flertallet og mindretallet(10-9). Flertallet fremholdt at pågripelsen skulle vært avverget ved pågripelse på grensen, til tross for at myndighetene ikke ville hatt nok til å straffeforfølge terroristene. Mindretallet la til grunn at det ikke kunne kreves at pågripelsen ble avverget:

“The judgment does not, however, go on to say that it would have been practicable for the authorities to have arrested and detained the suspects at that stage. Rightly so, in our view, because at that stage there might not be sufficient evidence to warrant their detention and trial. To release them, after having alerted them to the state of readiness of the authorities, would be to increase the risk that they or other IRA members could successfully mount a renewed terrorist attack on Gibraltar. In the circumstances as then known, it was accordingly not "a serious miscalculation" for the authorities to defer the arrest rather than merely stop the suspects at the border and turn them back into Spain. “

Tilsvarende er lagt til grunn i Spesialenhetens påtaleavgjørelse i Jessheim – saken.⁹⁰ Politiet visste at det var planlagt et ran mot DnBNORs filial på Jessheim. Ranet ble ikke avverget. Politiet gjemte seg i lokalene og foretok en væpnet pågripelse. En av ranerne ble skutt og skadet. Spesialenheten⁹¹ gikk inn for henleggelse av saken mot tjenestemennene. Saken ble påklaget til riksadvokaten, som opprettholdt henleggelsen.⁹² Spesialenheten vurderte om aksjonen burde vært gjennomført på en annen måte. I denne vurderingen uttalte Spesialenheten følgende :

”Det kan legges til grunn at annen forebyggende innsats fra politiet i denne sammenheng, ved for eksempel å gjennomføre en avvergningsmanøver på et tidligere tidspunkt, ville ha ført til at gjerningsmennene hadde utført et ran på et senere tidspunkt. ”

I tilfeller hvor avvergende eller forebyggende inngripen ikke vil stanse de straffbare handlingene, men gjøre gjerningsmennene i bedre stand til å utføre nye kriminelle handlinger, kan bruk av sterke virkemidler derfor være det mest nødvendige og forsvarlige.⁹³

6.2.3 Må det foreligge en konkret risiko for fare?

Kan det i nødvendighetskravet innfortolkes et krav om at faren som begrunner bruk av makt må være konkret?⁹⁴

I Tzekov v. Bulgaria⁹⁵ ble politiet mistenksomme da de observerte et hestekjøretøy sent på natten og bestemte seg for å stoppe den for kontroll. Da fornærmede ikke stanset ble det avfyrt skudd mot kjøretøyet og vedkommende ble truffet og skadd, men overlevde.

---

⁹⁰ Saksnr. 050162/200500120

⁹¹ Saken ble etterforsket av SEFO, men Spesialenheten avgjorde påtalespørsmålet.

⁹² RE 04-1173

⁹³ Myhrer (2005) 77 flg.

⁹⁴ Myhrer (2012) s. 64 flg.

EMD vurderte nødvendigheten av politiets tjenestehandlinger i forhold til EMK art. 3 og uttalte følgende :

“As to whether the force employed in the present case could be considered necessary and proportionate, the Court noted that it had never been alleged that the police officers had grounds for believing that the individuals they were seeking to arrest had committed violent crimes, were dangerous or that, should they not be arrested, damaging and irreversible consequences would follow. Accordingly, the Court considered that the use of a firearm in those circumstances could not be justified under Article 3. In addition, the evidence provided grounds for believing that the police could have attempted to arrest the suspects without using a firearm.”

Tilsvarende ble lagt til grunn i *Juozaitiene and Bikulcius v. Litauen*. Her var det uenighet om faktum, men det dreide seg om en biljakt hvor politiet avfyrte skudd mot bilen. Spørsmålet var om maktanvendelsen var “absolutely necessary” etter EMK art. 2. Her uttalte Domstolen :

Such a high degree of risk to life can only be justified if the firepower was used as a measure of last resort intended to avert the very clear and imminent danger posed by the car driver in the event of his being allowed to escape. The Court should therefore next consider the kind of harm which the officers tried to avert. In this connection, the Court must look at the nature of the offence committed by the fleeing driver and the threat he represented.⁹⁶

Myhrer anser det nærliggende å tolke avgjørelsene slik at det må foreligge forhold som tilsier at det er en konkret risiko for at situasjonen som forebygges med maktanvendelse vil inntre.⁹⁷ Støtte for dette finnes også i dansk teori:

---

⁹⁵Gjengitt fra engelsk pressemelding, da avgjørelsen kun er utgitt på fransk, jf. (Myhrer 2012) s. 65

⁹⁶ § 78

⁹⁷ Myhrer (2012) s.65

“Det er den almindelige opfattelse, at politiets virksomhed i form af indgreb over for borgeren som det mindste kræver, at faren skal være *objektiv og påviselig*, ligesom der skal foreligge en *sandsynlig risiko for*, at beskyttelsesinteresserne rammes.”⁹⁸

På bakgrunn av dette må det trolig legges til grunn at det må foreligge en konkret fare for at maktanvendelsen skal være nødvendig.

6.2.3.1 Hva ligger i konkret risiko – hvilken grad av sannsynlighet kreves?

Hvor stor sannsynlighet må det være for at situasjonen som forebygges skal inntre?

Våpen anses som siste utvei og det sterkeste virkemiddelet tjenestemenn kan nyttiggjøre seg av. Vi. §19 oppstiller et skjerpet krav til nødvendighet. Vi. §19 andre ledd angir hvilke situasjoner det er rettmessig å anvende skytevåpen. Etter litra a kan skytevåpen benyttes når det “fremstår som nødvendig”. Etter litra b og c kan skytevåpen benyttes når “det anses påkrevet”. Dette innebærer et krav til sannsynlighetsovervekt for at skytevåpen skal kunne anvendes. Ordlyden i litra b og c gir anvisning på at det kreves sterk sannsynlighetsovervekt. På bakgrunn av sammenhengen med første ledd og at bruk av skytevåpen utgjør “siste utvei”, er det lagt til grunn i teorien at det er tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt.⁹⁹

I *Juozaityene and Bikulcius v. Litauen* fremgår det at maktanvendelsen må “avert the very clear and imminent danger”. EMK art. 2 oppstiller et skjerpet krav til nødvendighet. Jeg tolker disse sitatene slik at faren må fremstå med sannsynlighetsovervekt, i likhet med kravet etter vi. § 19.

Pi. §3-2 tredje ledd regulerer bruk av håndjern. Det fremgår av annet punktum at håndjern kan anvendes “(...)der forholdene gir grunn til frykt for at vedkommende vil utøve vold eller flykte”. Bruk av håndjern er en lite inngripende form for maktanvendelse, og etter

---

⁹⁸ Henricson (2012) s. 183

⁹⁹ Myhrer (2005) s. 120-121

denne formuleringen må det kunne anses tilstrekkelig at risikoen fremstår som en mulighet. Her kreves det altså ikke sannsynlighetsovervekt for at situasjonene som skal forebygges vil inntre.¹⁰⁰

Om dette sier Henricson :

Muligvis må det tillige lægges til grund, at jo større intensitet i indgrebet, desto mere skærpes kravene til farens nærhed, og ved indgrep i den personlige frihed, kan der måske stilles krav om en overhængende risiko.»¹⁰¹

Skytevåpen er et virkemiddel med særlig stort skadepotensiale. Håndjern befinner seg i andre enden av skalaen og anses som en mild form for maktanvendelse med lite skadepotensiale. Jeg finner støtte i instruksbestemmelsene for at det kan innfortolkes et krav i nødvendighetskravet om at faren som begrunner maktbruken må være mer eller mindre konkret.¹⁰² Samtidig illustrerer instruksbestemmelsene og dansk teori at kravet til sannsynlighet for at faren vil inntre, må bero på virkemidlets art. Jo sterkere virkemiddelet er og jo høyere skadepotensiale det har, jo høyere grad av sannsynlighet kreves for at faren skal inntre.

6.2.3.2 Må vurderingen av den konkrete faren bygge på situasjonen – eller kan den være erfaringsbasert?

Det er lett å tenke seg at polititjenestemenn har kjennskap til ulike personer og ulike miljøer. Både gjennom sin yrkesutøvelse, men også gjennom media og privatliv. Kan kunnskapen tjenestemennene besitter benyttes til å avgjøre den konkrete faren?

---

¹⁰⁰ Myhrer (2012) s. 66

¹⁰¹ Henricson (2012) s. 183

¹⁰² Myhrer (2012) s. 66

At en person er kjent som vinningskriminell og kommer ut av en gullsmedforretning er ikke tilstrekkelig til å visitere eller ransake vedkommende.¹⁰³ En slik praksis vil være i strid med politilovens formål om rettssikkerhet. Det ville også vært i strid med likhetsprinsippet og medført en vilkårlig form for tjenesteutøvelse. Det er en glidende overgang mellom den erfaringsmessige risikoen og den konkrete. Hvis tjenestemannen er i en situasjon hvor han har erfaring med at en person eller gruppe handler på samme måte hver gang, må det etter omstendighetene kunne handles ut fra en risikovurdering basert på erfaring.¹⁰⁴

6.2.4 Praksis om kravet til nødvendighet

Jeg vil i det følgende belyse hvordan kravet til nødvendighet er vurdert i praksis. Jeg vil så forsøke å trekke ut de momentene som har vært avgjørende for om maktanvendelsen var lovlig eller ulovlig.

Rt. 2007 s. 1172 gjaldt spørsmålet om straff for tre polititjenestemenn for maktbruk under en pågripelse. Fornærmede hadde unndratt seg politiets kontroll og ble pågrepet etter en bilforfølgelse. Maktanvendelsen rettet seg mot fornærmede og vedkommendes bil. Tjenestemennene knuste ruten på førersiden og ødela frontruten. Etter at fornærmede var ute av bilen, skjedde det en trinnvis opptrapping av virkemiddelbruken. Det ble forsøkt med pepperspray og slag ulike steder på kroppen. Slagene ble utført delvis med knyttet neve og delvis med en Maglite-lommelykt. Til slutt ble fornærmede slått i hodet med lommelykten og dette påførte fornærmede et åpent sår. Spørsmålet var om maktanvendelsen var nødvendig etter strl. §48 tredje ledd. Maktanvendelsen mot bilen og fornærmede ble ansett å ligge innenfor grensene av det som var lovlig og tjenestemennene ble frifunnet etter strl. §228. Polititjenestemannen som slo fornærmede i hodet med en lommelykt gikk utover grensene etter strl. §48 tredje ledd og lagmannsrettens frifinnelse ble opphevet.

---

¹⁰³ Henricson (2012) s. 184

¹⁰⁴ Myhrer (2012) s. 65. Se også McCann and others v. Storbritannia §193 og Makaratzis v. Hellas §65

Når Høyesterett fant at skadeverket mot bilen var nødvendig, ble det særlig lagt vekt på politiets grad av kontroll.

På det tidspunktet tjenestemennene slo inn ruten på førersiden hadde de ikke kontroll over situasjonen. Fornærmede hadde fortsatt kontroll over bilen og gjorde stor motstand mot pågripelsen. Basert på det forutgående hendelsesforløpet var det vanskelig å vite hva slags person man hadde med å gjøre og hva han kunne foreta seg hvis han ikke ble pågrepet. Det var følgelig lovlig å knuse ruten på førersiden av bilen.

En av tjenestemennene tok seg opp på panseret på bilen og slo mot frontruten slik at den fikk ”to rosetter”. Høyesterett var ”under sterk tvil” når de anså denne maktanvendelsen som lovlig. På dette tidspunktet var andre tjenestemenn i ferd med å få føreren ut av bilen og sette håndjern på han. Høyesterett uttalte derfor at maktanvendelsen kunne fremstå som unødig.

Når tjenestemannens maktanvendelse likevel ble ansett å ligge innenfor grensene av strl. §48 tredje ledd, var det politiets grad av kontroll som ble avgjørende. Da tjenestemannen tok seg opp på panseret ”(...)var bilens motor i gang og pågripelsen var inne i en kritisk fase hvor farlige situasjoner lett kunne oppstå”.

Her holdt Høyesterett det åpent om det forelå handlingsalternativer. Maktanvendelsen ble ansett som nødvendig fordi politiet ikke hadde oppnådd full kontroll. Høyesterett kommenterte at tjenestemannens valg måtte ”ligge innenfor det handlingsrom straffeloven §48 tredje ledd gir”. Sammenholdt med at maktanvendelsen ble ansett som lovlig ”under sterk tvil”, lå denne maktanvendelsen trolig på grensen til ulovlig maktanvendelse.

Tjenestemannen som slo fornærmede i hodet med en Maglite-lommelykt handlet utenfor grensene av det som var nødvendig etter strl. §48 tredje ledd. Når Høyesterett kom til at

maktanvendelsen var ulovlig, var det fordi det ble lagt til grunn at det forelå andre adekvate virkemidler. Dette ble begrunnet ut fra flere forhold.

Tjenestemennene reagerte for raskt med slaget mot hodet. Det gikk kun to-tre minutter fra bilen ble stanset til fornærmede ble påført slaget mot hodet. Videre var det fem tilgjengelige tjenestemenn etter at passasjereren hadde blitt påsatt håndjern. Det var heller ikke konkrete holdepunkter for at det var fare for tjenestemennenes liv og helse. Høyesterett la derfor til grunn at det forelå andre og mindre inngripende virkemidler enn å slå med lommelykten mot fornærmedes hode.

Denne kjennelsen belyser i særlig grad at kravet til nødvendighet må vurderes konkret for den enkelte tjenestehandling og i tilknytning til de ulike ledd i hendelsesutviklingen. Avgjørelsen illustrerer at politiets handlingsalternativer står helt sentralt for å avgjøre om maktanvendelsen er nødvendig og lovlig. Dette er i tråd med kravet til subsidiaritet i pl. §6 andre ledd.

Saksforholdet fra Rt. 2007 s.1172 ble behandlet på nytt i Rt. 2008 s. 696.

Her var saken begrenset til spørsmålet om straffansvar for slagene mot hodet. Spørsmålet var om hendelsesforløpet avvek så mye fra det som ble lagt til grunn i Rt. 2007 s.1172 at maktanvendelsen kunne betraktes som nødvendig etter strl. §48 tredje ledd. Høyesterett stadfestet lagmannsrettens dom og tjenestemannen ble frifunnet for overtredelse av strl. §229.

Høyesterett kom til at maktanvendelsen var nødvendig. Ut fra sakens faktum ble det lagt til grunn at tjenestemannen ikke hadde andre handlingsalternativer. Dette ble begrunnet i de samme momentene som i Rt. 2007 s. 1172.

I Rt. 2008 s. 696 kom Høyesterett til at tjenestemannen ikke hadde reagert for raskt med fysisk makt. Det ble lagt til grunn at det tok fem minutter fra bilen stanset til fornærmede

ble slått i hodet. Tjenestemennenes subjektive oppfatning av at pågripelsen ”tok atskillig lenger tid” ble tillagt vekt. Videre ble det lagt til grunn at det var vanskelig å få kontroll over fornærmede og at vedkommende utgjorde en fare for tjenestemennenes sikkerhet. Høyesterett la derfor til grunn at det ikke forelå andre adekvate og mindre inngripende virkemidler.

Når Høyesterett kom til at handlingen var lovlig, var det fordi polititjenestemenn var gitt et handlingsrom¹⁰⁵ for tjenesteutøvelsen :

“(…)jeg kommet til at uavhengig av om hans opptreden skulle være i strid med politiloven § 6 andre ledd, kan jeg ikke se at maktanvendelsen var « ubetinget utilbørlig » når det, som fremhevet i Rt-1995-661, ses hen til at politiet må innrømmes en « forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid ».”¹⁰⁶

Denne uttalelsen kan indikere at grensene for lovlig maktutøvelse ikke nødvendigvis er sammenfallende etter pl. §6 og strl. § 48 tredje ledd. Uttalelsen kan også synes som en henvisning til det handlingsrommet som ligger mellom den fullt rettmessige opptreden etter pl. §6 andre ledd og den ulovlige opptreden. I slike tilfeller kan politiets maktutøvelse være kritikkverdig, men lovlig.¹⁰⁷ Jeg slo fast i pkt. 5.2.6 at den romslige rammen fra Rt. 1995 s. 661 senere ble innfortolket i pl. §6. Det betyr at maktanvendelse etter pl. §6 fjerde ledd også kan overstige andre ledd, men være lovlig. Jeg finner derfor den sistnevnte forståelsen av uttalelsen mest nærliggende.

At tjenestemenn skal gis en romslig ramme, betyr trolig at det gis rom for skjønsmessige vurderinger og feilvurderinger, jf. Rt. 2003 s. 948.

---

¹⁰⁵ I praksis fra EMD gis også tjenestemennene et handlingsrom når tjenestehandlingen skal vurderes. Se eksempelvis McCann and others v. Storbritannia (§200) og Makratzis v. Hellas (§66).

¹⁰⁶ Premiss 36

¹⁰⁷ Se mindretallet i Rt. 2003 s. 948

Ut fra en slik forståelse kan slaget med lommelykten karakteriseres som kritikkverdig maktutøvelse, men ikke ulovlig.

De to avgjørelsene illustrerer at små endringer i saksforholdet kan få avgjørende betydning for handlingens lovlighet. Dette understreker at maktanvendelsen må vurderes konkret i det enkelte tilfellet.

Kjennelsen inntatt i Rt. 2007 s. 1473 ga anvisning på en tilsvarende vurdering.

En polititjenestemann stod tiltalt for ulovlig maktanvendelse under en pågripelse. Tjenestemannen hadde slått fornærmede i bakhodet mens vedkommende lå på bakken. Dommen ble opphevet på grunn av manglende domsgrunner. Høyesterett kommenterte likevel hvilke vurderingsmomenter som bør legges til grunn ved vurderingen av om maktanvendelsen er lovlig:

“Ved vurderingen av om A handlemåte var lovlig, vil særlig spørsmålet om hvilke alternativer som fortonet seg som aktuelle for ham i situasjonen som åpenbart var krevende, ha betydning. Muligheten for bistand fra andre polititjenestemenn vil her stå sentralt, særlig tidsperspektivet – hvor lenge han måtte regne med å vente på hjelp. Slik lagmannsretten har beskrevet situasjonen, lå B på magen på bakken med A over seg. A var på dette tidspunkt bistått av en politihøyskolestudent, som hadde forsøkt å sette benlås på B. Han visste ifølge lagmannsretten at han ville få bistand fra minst en annen betjent « i løpet av meget kort tid ». Hvis den korte tiden – som ikke er nærmere angitt i lagmannsrettens premisser – for ham fortonet seg som tilstrekkelig til at han ville makte å holde B under fortsatt kontroll til hjelpen kom, er det etter mitt syn klart at voldsutøvelsen var utenfor rammen av det lovlige.”¹⁰⁸

Høyesterett ga her anvisning på de samme momentene som i avgjørelsene jeg tidligere har vist til. Politiets handlingsalternativer måtte vurderes etter tjenestemannens subjektive oppfatning av tidsmomentet og grad av kontroll.

---

¹⁰⁸ Premiss (13)

I dommen inntatt i Rt. 2003 s. 948 var maktanvendelsen ulovlig. Høyesterett la vekt på at tjenestemannens kunne handlet annerledes enn ved bruk av fysisk makt og maktanvendelsen var derfor unødvendig.

Saken gjaldt en overtredelse av strl. §228 under utføringen av et tjenesteoppdrag. Maktbruken skjedde da politiet skulle gjøre fornærmede oppmerksom på et innkjøringsforbud i området vedkommende stod parkert. Da politibilen kom opp på siden av den aktuelle bilen, så tjenestemannen at fornærmede satt beruset og drakk av en flaske i passasjerstet. Polititjenestemannen gjorde tegn til at fornærmede skulle sveive ned vinduet. Det ble gitt pålegg to ganger. Fornærmede svarte med å geipe og lage grimaser. Det ble gitt et tredje pålegg av tjenestemannen da han åpnet døren og ba han komme ut av bilen. Fornærmede etterkom ikke dette pålegget. Tjenestemannen tok da tak i brystregionen på fornærmede og dro han ut av bilen, slik at han havnet på bakken. Spørsmålet var om maktanvendelsen var nødvendig etter pl. §6 fjerde ledd. Flertallet (4-1) mente at polititjenestemannen overskred grensene for nødvendig og lovlig maktanvendelse etter pl. §6, jf. pi. §3-1 og §3-2. Flertallet sluttet seg til følgende uttalelse fra lagmannsrettens flertall :

”Flertallet finner imidlertid at tiltalte ikke fullt ut brukte de handlingsalternativer som stod til hans rådighet før makt ble anvendt som beskrevet i tiltalebeslutningen. Etter flertallet syn skulle tiltalte ha gitt fornærmede ytterligere muligheter for å komme frivillig ut av bilen før makt ble brukt. Flertallet vil her særlig fremheve at tiltalte selv i sin rettslige forklaring har angitt tiden mellom pålegget om å komme ut av bilen til makt ble anvendt til sekunder.

Lagmannsrettens flertall legger i det hele til grunn at tiltalte reagerte for raskt med maktbruk, og at hans handling var unødvendig (...)”¹⁰⁹

Flertallet la til grunn at det forelå mindre inngripende og adekvate virkemidler. Tjenestemannen hadde ikke fått assistanse fra sin kollega, fornærmede oppførte seg ikke truende og

---

¹⁰⁹ Premiss (22)

skulle ha fått ytterligere muligheter til å komme ut av bilen. Fysisk makt ble derfor anvendt for raskt og var følgelig utenfor rammen av pl. §6 fjerde ledd.

I Rt. 2003 s. 948 ble betydningen av provokasjon vurdert. Geiping og grimasene utgjorde en forsettlig overtredelse av strl. §326 nr.2. Dette medførte ikke at tjenstemannens maktbruk var straffri. Hvis bruk av fysisk makt er straffri på grunn av provokasjon, er den ikke nødvendig og lovlig. Den er da ulovlig, men lates straffri. Dette hører til vurderingen av straffbarhet, jeg går derfor ikke nærmere inn på dette.

Rt. 1986 s. 342 gjaldt også et ordensmessig forhold hvor maktanvendelsen var unødvendig.

En beruset person var innbrakt til politivakten. Han forstyrret tjenstemannens arbeidsro med ”ordkløyveri og støyende opptreden”. Tjenstemannen tok tak i brystet, presset arrestanten bakover i stolen og vred på nesen hans. Spørsmålet var om maktutøvelsen utgjorde en straffbar overtredelse av strl. §228. Tjenstemannen var frifunnet i byretten, men Høyesterett opphevet dommen.

Høyesterett la til grunn at tjenstemannen reagerte for raskt med maktbruk og at det fantes flere handlingsalternativer til maktbruk:

“Det kan ut fra dette ikke lede til straffrihet for tiltalte at han, som det uttales i byrettens dom, tok fatt i fornærmede fordi denne opptrådte med manglende respekt og samarbeidsvilje overfor politiet. Heller ikke kan det legges vekt på at tiltalte først flere ganger bad fornærmede om å holde munn. Man kunne ved andre midler enn voldsbruk ha oppnådd at fornærmede ikke lenger fikk anledning til å forstyrre det arbeid som skulle utføres. Han kunne således, som han senere ble, vært satt inn på celle.”¹¹⁰

Rt. 1995 s. 661 gjaldt også et ordensmessig forhold. Fornærmede var innbrakt på politikkammeret. Han hadde stadig avbrutt en formaningstale fra tjenstemannen og kalt han for

---

¹¹⁰ s.343

en ”hissigpropp”. Da fornærmede skulle settes i arresten, ble han ”(...)forholdsvis kraftig dratt opp av stolen etter at tjenestemannen hadde grepet fatt i kragen hans(...)”. Spørsmålet var om maktanvendelsen var straffbar etter strl. §228. Her ble tjenestemannens maktanvendelse ansett for å gå ut over grensene for det som var nødvendig og lovlig, men handlingen var straffri.

Ved vurderingen av om handlingen var lovlig, sluttet Høyesterett seg til byrettens uttalelse: ”(...)det må levnes politiet en forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid.” Høyesterett la likevel til grunn at maktanvendelsen gikk ut over grensene for det som var nødvendig. Tjenestemannens handlingsalternativer ble vurdert, og det synes som om Høyesterett la til grunn at maktanvendelse i seg selv ikke var unødvendig. Trolig var maktanvendelsen for sterk og derfor gikk den ut over grensene for hva som var nødvendig.¹¹¹

Denne uttalelsen har blitt fulgt opp i etterfølgende rettsavgjørelser. Handlingsrommet denne uttalelsen gav uttrykk for, er senere innfortolket i strl. §48 tredje ledd og pl. §6.¹¹²

Maktanvendelsen overskred den nedre grensen etter strl. §228. Når Høyesterett likevel frifant tjenestemannen var det på grunnlag av at ”(...) når det som her dreier seg om en maktbruk som ligger i det nedre område for straffeloven § 228, bør ikke enhver overskridelse av det strengt nødvendige lede til straffansvar”.

Denne uttalelsen relaterer seg til spørsmålet om straffansvar, ikke om maktanvendelsen er lovlig eller ulovlig.

---

¹¹¹ Kjennelsen inntatt i Rt. 1995 s. 1195 er også egnet til å illustrere grensen mellom kritikkverdig og ulovlig tjenesteutøvelse.

¹¹² Se eksempelvis Rt. 2008 s. 696, Rt. 2007 s. 1171 og Rt. 2003 s. 948, jf. pkt. 5.2.6.

Som tidligere nevnt må politiets bruk av fysisk makt tilfredsstillende kravene som oppstilles i EMK. Den europeiske menneskerettsdomstolen har vurdert to ulike forhold for å avgjøre om bruk av fysisk makt har vært nødvendig og forholdsmessig. Det ene er politiets maktutøvelse, altså de konkrete tjenestehandlingene. Det andre er om staten har gjort det som er nødvendig for å sikre rettighetene etter konvensjonen, for eksempel utvikle retningslinjer for lovlig maktbruk. I denne fremstillingen er det i første rekke vurderingen av de konkrete tjenestehandlingene som er egnet til å kaste lys over grensen mellom lovlig og ulovlig maktanvendelse. Den internrettslige praksisen er trolig i overensstemmelse med EMK og praksis fra EMD. Derfor har praksisen først og fremst betydning for å se hvordan nødvendighet og forholdsmessighet vurderes, og for å illustrere flere tilfeller av fysisk maktanvendelse.

I *Andronicou and Constantinou v. Kypros* var maktanvendelsen absolutt nødvendig.

Saken gjaldt maktanvendelse ved en redningsoperasjon. Det ble hørt krangling og skrik fra leiligheten til et nyforlovet par og politiet ble tilkalt. Mannen hadde slått kvinnen og han hadde våpen i leiligheten. Kvinnen gav uttrykk for at hun ble holdt innesperret mot sin vilje. Det ble lenge forhandlet med mannen, men da det ble fryktet for at mannen skulle ta begges liv, aksjonerte politiet. Da leiligheten ble stormet begynte mannen å skyte og politiet besvarte med å skyte tilbake. Både mannen og kvinnen ble truffet og drept. Spørsmålet var om aksjonen og skytingen var ”absolutt nødvendig” etter EMK art. 2 (2). Domstolen la til grunn at offiserenes bruk av våpen ikke medførte en krenkelse av retten til liv.

Når Domstolen kom til at aksjonen og skytingen var absolutt nødvendig la den særlig vekt på politiets handlingsalternativer :

“The Court’s sole concern must be to evaluate whether in the circumstances the planning and control of the rescue operation including the decision to deploy the MMAD officers showed that the authorities had taken

appropriate care to ensure that any risk to the lives of the couple had been minimised and that they were not negligent in their choice of action.”¹¹³

Domstolen kom til at det ikke forelå mindre inngripende handlingsalternativer basert på flere forhold.

Politiet hadde forsøkt å komme til en fredelig løsning helt frem til det etter deres subjektive oppfatning var fare for liv. Situasjonen hadde utviklet seg til å bli farlig og politiet måtte ta kristiske beslutninger. Det var derfor forsvarlig å storme parets leilighet. Når det gjaldt våpenbruken og skytingen, la Domstolen vekt på offiserenes oppfatning av at de hadde liten tid for å ta beslutningen om å redde liv. Selv om det viste seg i ettertid at kvinnens og offiserenes liv ikke var i fare, var det oppfatningen på handlingstidspunktet som ble tillagt vekt.

Det avgjørende synes etter denne avgjørelsen å være om politiet har gjort det som er nødvendig for å minimere skaden og vurdert andre handlingsalternativer. Dette har stor likhet med kravet til behov og subsidiaritet. Det kan derfor synes som om utgangspunktet for vurderingen av nødvendighet er noenlunde sammenfallende i norsk rettspraksis og EMD.

Andronicou and Constantinou v. Kypros har blitt fulgt opp i senere dommer fra EMD. I etterkant av denne dommen, se eksempelvis Huohvanainen v. Finland og Nachova and others v. Bulgaria. Her har politiets handlingsalternativer stått sentralt i vurderingen etter EMK art 2(2).

---

¹¹³ §181

6.2.5 Sammenfatning

Ved vurderingen av nødvendigheten har praksis lagt avgjørende vekt på om det foreligger handlingsalternativer til maktutøvelsen. Det følger direkte av prinsippet om minste-middel at bruk av fysisk makt er unødvendig hvis situasjonen eller oppdraget kan løses med mindre inngripende og adekvate virkemidler. Etter hva jeg kan se, er de omtalte avgjørelsene fra Høyesterett i tråd med dette. Handlingsalternativer synes også avgjørende etter praksis fra EMD.

Om det foreligger andre adekvate og mindre inngripende virkemidler, synes å bero på en vurdering av momentene tid og grad av kontroll.

Når tiden har spilt en rolle som moment i vurderingene av om det foreligger handlingsalternativer, har spørsmålet vært om det er tid til å benytte andre metoder eller mindre inngripende virkemidler.

Hvis det ikke er tid til å vurdere andre handlingsalternativer, kan det trolig ikke sies å foreligge handlingsalternativer og maktanvendelsen er trolig nødvendig. Dette var situasjonen i *Andronicou and Constantinou v. Kypros*. Offiserene ble beskyttet og de måtte avgjøre i løpet av et brøkdels sekund om de skulle avfyre skudd. Tilsvarende ble lagt til grunn av Riksadvokaten i den såkalte "Obiora-saken".¹¹⁴ Her uttalte Riksadvokaten : "det må tillegges vekt på at styrken i motstanden kom overraskende på tjenestemennene, og at det neppe var særlig tid til overveielser med hensyn til valg av metode".

Dersom politiet reagerer med fysisk makt eller trapper opp maktbruken for tidlig, vil det trolig anses å foreligge handlingsalternativer. Felles for avgjørelsene inntatt i Rt. 1986 s. 342 og Rt. 2003 s. 943 var at politiet reagerte for raskt med maktbruk. I Rt. 2007 s. 1172

---

¹¹⁴ R 2286/07-63, mer om avgjørelsen i pkt. 6.3.2.

ble maktbruken trappet opp for raskt. Maktbruken ble følgelig vurdert som unødvendig og ulovlig.

I Rt. 2007 s. 1473 uttalte Høyesterett at det skulle tas i betraktning om polititjenestemannen kunne vente bistand i løpet av kort tid. Trolig vil også dette kunne få betydning for om det foreligger et mindre adekvat og inngripende virkemiddel.

Politiets grad av kontroll kan få betydning ved vurderingen av politiets handlingsalternativer. Hvis politiet har kontroll over situasjonen eller oppdraget, kan det fremstå som unødig å anvende fysisk makt eller trappe opp bruken av fysisk makt. Felles for avgjørelsen inntatt i Rt. 2008 s. 696 og Obiora-saken var at politiet hadde liten grad av kontroll. Her ble en opptrapping av virkemiddelbruken følgelig ansett som nødvendig. I Rt. 2007 s. 1172 hadde politiet ikke kontroll, men Høyesterett la til grunn at det forelå mindre inngripende og adekvate virkemidler. Maktanvendelsen ble derfor vurdert som unødvendig og ulovlig.

Det er tjenestemennenes subjektive oppfatning av handlingsalternativene på tidspunktet for tjenesteutøvelsen som er avgjørende for nødvendighetsvurderingen. Dette kan innebære at maktanvendelsen objektivt sett ikke er nødvendig, men den vil anses nødvendig og lovlig. I tillegg skal tjenestemennene gis en forholdsvis romslig ramme når maktanvendelsen vurderes i ettertid. Etter min mening medfører dette at terskelen kan være høy før maktbruken betraktes som unødvendig.

Grensen mellom nødvendig og unødvendig maktutøvelse må trolig avgjøres etter en konkret vurdering av tjenestemannens subjektive oppfatning av handlingsalternativene. Om det foreligger handlingsalternativer beror trolig på tiden tjenestemannen har til rådighet og politiets grad av kontroll.

6.3 Forholdsmessighetsprinsippet

6.3.1 Om prinsippet

Proporsjonalitetsprinsippet fremgår av pl. § 6 andre ledd andre punktum, jf. pi. §§ 3-1 første ledd jf. §3-2 første ledd. Kravet til forholdsmessighet har også kommet til uttrykk for de straffeprosessuelle tvangsmidlene, jf. strpl. §170a jf. § 157. Det er lagt til grunn at prinsippet gjelder også i andre sammenhenger på straffeprosessens område.¹¹⁵

Det fremgår av ordlyden at midlet skal ”(...) stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig”. Prinsippet har også kommet til uttrykk i strl. §48 tredje ledd. Det følger av ordlyden at ”(...)det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet.”

Prinsippet innebærer et krav om forholdsmessighet mellom mål og middel. Negativt formulert må skaden eller ulempene ikke stå i misforhold til det som søkes oppnådd, altså må fordelen være større enn ulempene eller skadene. ”Skade” må her tolkes i vid betydning.¹¹⁶ Det må altså vurderes om nytten står i forhold til ulempene, hvilke midler som skal benyttes og om det skal handles.¹¹⁷ På den ene siden i forholdsmessighetsvurderingen står sikkerhetsbehovet og risikoen for skade. På den andre siden står belastningen og ulempene i forhold til personene og omstendighetene som blir utsatt for maktanvendelsen.¹¹⁸

Vi. §19 andre ledd litra a-c oppstiller alternative vilkår for bruk av skytevåpen i tillegg til det skjerpede nødvendighetskravet i første ledd. Andre ledd kan ses som et utslag av kravet

---

¹¹⁵ Ot.prp.nr. 64 (1998-1999) s. 146

¹¹⁶ Politilovutkastet (1991) s. 145-146

¹¹⁷ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) s. 18, se også Auglend (2004) s. 417 - 418

¹¹⁸ Myhrer (2012) s. 74

til forholdsmessighet. Det er kun i disse situasjonene det anses forholdsmessig å anvende skytevåpen. Vi. §21 kan også ses som et utslag av dette kravet. Dette innebærer at kravet til forholdsmessighet skjerpes ved bruk våpen i forhold til bruk av virkemidler med lavere skadepotensiale.

Det skjerpede kravet til forholdsmessighet må ses i sammenheng med EMK art 2(2). Kravet til at maktanvendelsen må være "absolutely necessary" innebærer også et krav om at maktanvendelsen må være "strictly proportionate" hvis liv kan eller vil bli satt i fare.¹¹⁹ Se pkt. 6.2.1.

Kravet til forholdsmessighet innebærer at bruk av sterke virkemidler ikke vil være tillatt hvis ikke det står i forhold til det som skal oppnås. Eksempelvis vil det være uforholdsmessig å bruke slagvåpen eller skytevåpen for å få tak i noen som har stjålet tyggis på nærbutikken. Omstendigheter knyttet til person eller situasjon kan medføre at bruk av fysisk makt er uforholdsmessig. Eksempelvis en persons alder, sykdom eller tilstand. Som tidligere nevnt kan personvern hensyn og eksponering medføre at maktanvendelsen i noen tilfeller utgjør en større belastning. Slike forhold må tas i betraktning ved vurderingen av om bruk av fysisk makt er forholdsmessig.

6.3.2 Praksis om kravet til forholdsmessighet

I Rt. 2007 s. 1172¹²⁰ var spørsmålet om maktanvendelsen var utilbørlig etter strl. §48 tredje ledd. Skadeverket på bilen var forholdsmessig, men slaget mot fornærmedes hode med Maglite-lommelykten ble ansett uforholdsmessig.

Når Høyesterett kom til at skadeverket var tilbørlig, var ut fra en avveining mellom sikkerhetshensynet og belastningen for fornærmede.

---

¹¹⁹ McCann §§148-149

¹²⁰ Mer om denne avgjørelsen i pkt. 6.2.4.

Sikkerhetshensyn og risiko for skade ble avveid mot sjokkvirkningen på føreren og skaden på bilen. Ruteknusingen hadde et ”(...)rent økonomisk beskjedent skadepotensiale, og normalt vil det ha begrenset psykisk virkning på føreren”.

Når Høyesterett begrunnet faren fornærmede utgjorde, var det ut fra hendelsesforløpet og situasjonen på stedet.

”Jeg tar da utgangspunkt i biljakten, som foregikk i høy hastighet, i tettbygd strøk og som meget lett kunne ha forårsaket en alvorlig trafikkulykke. Samtidig viste det seg svært vanskelig å få stanset bilen.” og ”pågrepelsen var inne i en kritisk fase hvor farlige situasjoner lett kunne oppstå”.

Fordi føreren representerte en større fare enn den skaden han ble utsatt for, ble maktanvendelsen ansett å ligge innenfor grensene av hva som er tilbørlig og lovlig, jf. strl. §48 tredje ledd.

Slaget mot fornærmedes hode med en Maglite – lommelykt var utilbørlig etter strl. §48 tredje ledd. Når maktbruken var uforholdsmessig, var det ut fra en avveining mellom sikkerhetsrisikoen fornærmede utgjorde og belastningen ved maktanvendelsen.

Lommelykten ble ansett som ”et meget farlig redskap som lett kunne ha fått langt alvorligere skadevirkninger enn det som ble tilfelle her”.

Fornærmede utgjorde ikke en fare for tjenestemennenes liv og helse. Høyesterett uttalte at ”Jeg kan vanskelig se at den situasjon som forelå på noen som helst måte kunne forsvare en så drastisk handling”.

Bruk av et virkemiddel med så stort skadepotensiale var derfor uforholdsmessig i forhold til situasjonen som forelå og maktanvendelsen var følgelig utilbørlig etter strl. §48 tredje ledd.

Saksforholdet ble behandlet på nytt i Rt. 2008 s. 696.¹²¹ Her var saken begrenset til spørsmålet om straffansvar for slagene mot hodet. Spørsmålet var om hendelsesforløpet avvek så mye fra det som ble lagt til grunn i Rt. 2007 s.1172 at maktanvendelsen kunne betraktes som tilbørlig etter strl. §48 tredje ledd. Høyesterett la til grunn at maktanvendelsen var forholdsmessig og stadfestet lagmannsrettens dom.

Når Høyesterett kom til at maktanvendelsen var forholdsmessig ble det også foretatt en avveining mellom sikkerhetsrisikoen fornærmede utgjorde og belastningen maktbruken kunne medføre. Høyesterett la til grunn en annen forståelse av hendelsesforløpet og situasjonen. Dette medførte et annet utfall enn i Rt. 2007 s. 1172.

Maktanvendelsen ble ikke ansett å ha et like stort skadepotensiale som det tidligere ble lagt til grunn. Bakgrunnen for dette var at slagene ble utført ”kontrollert og behersket” og at tjenestemannen som hadde tildelt slagene var trent i kampsport og kroppsbeherskelse. Videre ble situasjonen ansett mer alvorlig og med større fare for tjenestemennenes liv og helse enn det som tidligere ble lagt til grunn. Bakgrunnen for dette var at det var vanskeligere å få kontroll over fornærmede og politiet oppfattet han som påvirket eller psykisk syk.

Etter denne avgjørelsen synes det som om subjektive forhold, eksempelvis erfaring, kan tas i betraktning når ulike virkemidlers skadepotensiale skal vurderes.

I Rt. 2007 s. 1172 og Rt. 2008 s. 696 ble hendelsesforløpet og utviklingen av situasjonen brukt som tolkingsmoment for å avgjøre hvor alvorlig situasjonen var. Avgjørelsene illustrerer at det er situasjonen slik den forelå for tjenestemennene som vil være avgjørende for å bedømme forholdsmessigheten av maktanvendelsen.

---

¹²¹ Mer om denne avgjørelsen i pkt. 6.2.4.

I Rt. 2003 s. 948¹²² ble også tjenestemannens utøvelse av makt ansett uforholdsmessig. Tjensteoppdraget knyttet seg i utgangspunktet til en trafikkforseelse. Oppdraget endret karakter til å dreie seg om fornærmedes opptreden og forulemping av politimannen. Tjenestemannen hadde tatt fornærmede i brystregionen og dratt ham ut av bilen slik at han ble liggende på bakken. Spørsmålet var om maktanvendelsen var forholdsmessig etter strl. §6 fjerde ledd jf. andre ledd. Høyesterett la til grunn at maktanvendelsen var uforholdsmessig og ulovlig.

Når Høyestrett kom til at maktanvendelsen var uforholdsmessig var det ut fra et klart misforhold mellom forulempingen og politiets maktbruk.

Det at fornærmede hadde geipet, laget grimaser og nektet å etterkomme politiets pålegg stod altså ikke i forhold til at tjenestemannen tok fornærmede i brystregionen og dro han ut av bilen slik at han ble liggende på bakken.

I denne avgjørelsen utgjorde ikke fornærmede en fare for verken politiet eller omgivelsene da det ble anvendt fysisk makt, dette er imidlertid ikke bemerket i kjennelsen.

Maktanvendelse vil anses uforholdsmessig i de tilfellene det brukes til å oppnå pønale formål eller av bekvemmelighetshensyn. Det er nok spesielt fare for at dette kan skje med virkemidler med lavt skadepotensiale, fordi det er lettere tilgjengelig og har få fysiske konsekvenser. At dette formålet ikke er tilstrekkelig, kan illustreres med en kjennelse inntatt i Rt. 2001 s. 1604. Den gjelder riktignok ikke anvendelse av vold, men varetektsfengsling. Pønale hensyn ble tillagt vekt i forholdsmessighetsvurderingen. Spørsmålet var om dette var en riktig forståelse av strpl. §170a. Høyesterett opphevet kjennelsen. Her hadde lagmannsretten uttalt:

---

¹²² Mer om denne avgjørelsen i pkt. 6.2.4.

« (...)å håpe at en kortvarig fengsling også vil innebære en lærepenge for siktede, slik at han innser alvorret og avholder seg fra slik atferd. ».

Om denne uttalelsen sa Høyesterett :

“Den siterte uttalelsen reiser tvil om lagmannsretten har forstått kravet om forholdsmessighet i straffeprosessloven § 170a korrekt. Fengsling kan ikke brukes som « lærepenge », det vil si som en reaksjon som skal avholde domfelte fra nye straffbare forhold.”¹²³

Trolig har denne forståelsen av forholdsmessighetsprinsippet generell rekkevidde. Det innebærer at maktanvendelse som har til formål å virke provoserende eller som represalie, vil være uforholdsmessig.

I riksadvokatens påtaleavgjørelse i den såkalte “Obiora-saken” ¹²⁴ ble politiets maktanvendelse ansett som tilbørlig etter strl. §48 tredje ledd.

Saken dreide seg om en pågripelse ved et servicesenter. Politiet ble tilkalt fordi Obioras oppførsel gjorde at de ansatte følte seg utrygge. Politiet forsøkte først med tilstedeværelse og håpet Obiora ville forlate lokalet uten at det ble nødvendig å gripe inn. De forsøkte videre å gi ham et pålegg om å forlate senteret. De besluttet så å pågripe han og forklarte ham hva dette ville innebære. Under pågripelsen ble det brukt fysisk makt med varierende skadepotensiale. Tjenestemennene forsøkte først å føre Obiora ut av lokalet. Han gjorde kraftig fysisk motstand. Dette medførte en økende maktmiddelbruk, med halsgrep og senere mangleie. Maktanvendelsen medførte at Obiora døde under pågripelsen. Spørsmålet var om tjenestemennenes samlede maktanvendelse gikk ut over grensene for hva som var tilbørlig etter strl. §48 tredje ledd. Riksadvokaten vedtok å henlegge saken og tjenestemennene ble ikke tiltalt for legemskrenkelser.

---

¹²³ s.1605

¹²⁴ R 2286/07-63

Når riksadvokaten kom til at bruk av halsgrep var tilbørlig, var det ut fra en avveining mellom halsgrepets skadepotensiale og hensynet til sikkerheten.

Riksadvokaten la til grunn at bruk av halsgrep hadde et betydelig skadepotensiale. Når dette var forholdsmessig, var det ut fra den risikoen Obiora utgjorde overfor tjenestemenn og ansatte ved servicesenteret. Situasjonen ble betegnet som en kampsituasjon. Obiora var aggressiv og utøvde vold mot politiet. I tillegg la riksadvokaten til grunn at det ikke forelå mindre inngripende og adekvate handlingsalternativer. Bruk av halsgrepet var følgelig tilbørlig etter strl. §48 tredje ledd.

Når riksadvokaten kom til at bruk av mageleie var tilbørlig, ble tjenestemennenes subjektive oppfatning tillagt særlig vekt.

Tjenestemennene hadde en forståelse av situasjonen som tilsa at de skulle handle slik de gjorde. De oppfattet Obioras oppførsel som motstand, ikke som at han strevet med å puste. I tillegg var tjenestemennene opplært til å handle på denne måten. De var ikke klar over hvilket farepotensiale kombinasjonen av halsgrep og mageleie medførte. Det forelå ikke holdepunkter ved situasjonen som tilsa at tjenestemennene burde eller kunne innsett muligheten for det fatale utfallet.

Det forelå i utgangspunktet ikke en situasjon hvor politiet hadde adgang til å bruke fysisk makt som medførte tap av liv. Men mageleie fremstod som forholdsmessig ut fra hvordan tjenestemennene hadde oppfattet situasjonen. Maktutøvelsen kunne derfor ikke karakteriseres som uaktsom og ubetinget utilbørlig. Maktanvendelsen var følgelig lovlig. Et saksforhold som har likhetstrekk med Obiora-saken, ble behandlet i EMD i Saoud v. Frankri-

ke.¹²⁵ Saoud, som var psykisk syk, gikk til angrep på sin mor og sine søstre. Han hadde bundet og sparket dem. Da politiet pågrep ham, gikk han til angrep med en jernstang og et skytevåpen. Arrestanten ble holdt i mageleie i 35 minutter. Vedkommende døde av respirasjonsstans. Spørsmålet var om maktanvendelsen absolutt nødvendig. Domstolen la til grunn at retten til liv etter EMK art. 2 var krenket.

Når Domstolen kom til at retten var krenket var det fordi tjenestemennene var klar over Saouds helsetilstand og det var åpenbart at han ble skadet under arrestasjonen. Likevel hadde ikke tjenestemennene sørget for legetilsyn. I tillegg var det påvist at mageleie kunne få alvorlige konsekvenser.

Saken skiller seg derfor fra Obiora-saken på vesentlige punkter. Den er likevel egnet til å illustrere at maktanvendelsen i Obiora-saken trolig kunne krenket retten til liv, dersom tjenestemennene hadde vært klar over konsekvensene ved bruk av mageleie.

Et eksempel på åpenbar og uforholdsmessig maktanvendelse har vi i saken *Nachova and others v. Bulgaria*. Saken dreide seg om en pågrep av to fanger som hadde rømt fra soning. Under pågripelsen ble de to skutt og drept. Spørsmålet var om maktanvendelsen var absolutt nødvendig etter EMK art 2(2). Domstolen la til grunn at retten til liv var krenket. Når Domstolen kom til at bruk av skytevåpen var uforholdsmessig, var det etter en avveining av hvilken fare de to fangene representerte.

Domstolen mente at de to ikke utgjorde en fare. De to var ubevæpnet, de hadde ikke rømt fra fengselet med makt, de utgjorde ikke en trussel overfor andre, de hadde ikke vært involvert i voldelige episoder og de var ikke dømt for alvorlige lovbrudd. Bruk av så sterk makt var følgelig uforholdsmessig og ikke absolutt nødvendig.

---

¹²⁵ Avgjørelsen er kun publisert på fransk. Jeg har derfor basert meg på sammendrag fra Lovdata.

6.3.3 Sammenfatning

Det avgjørende for forholdsmessigheten av tjenestehandlinger, synes å være om og hvilken fare den som utsettes for maktanvendelse utgjør. Hvis vedkommende utgjør en fare, vil trolig maktanvendelse være forholdsmessig. Intensiteten i maktanvendelsen må bero på hvor stor faren er. Dette er også i samsvar med ordlyden i strl. §48 andre ledd, jf. tredje ledd og avgjørelsene jeg har gjennomgått. Det kan ikke oppstilles et ubetinget krav om fare. Det vil stride mot ordlyden i pl. § 6 andre ledd. Samtidig vil det stride mot bakgrunnen for politiets rett til å benytte fysisk makt, som er håndhevelse av lov og orden. Hvis noen nekter å etterkomme pålegg eller politiet skal yte bistand, så må politiet være berettiget til å gjennomføre sine oppgaver med makt, når det ikke foreligger handlingsalternativer. I slike tilfeller må maktanvendelsen stå i forhold til alvoret i situasjonen, jf. pl. §6 andre ledd.

Faremomentet synes å være vurderingsmomentet i praksisen gjengitt fra EMD. Det fremgår ikke av den internrettslige praksisen om tjenestemennene kan ta erfaringer med tidligere voldelighet, lovbrudd og lignende forhold i betraktning, når forholdsmessigheten skal vurderes. Jeg antar at det må legges en tilsvarende vurdering til grunn som i pkt. 6.2.3.2.

Det er tjenestemannens subjektive oppfatning av hvilken fare vedkommende utgjør, som vil være avgjørende for om maktutøvelsen er forholdsmessig og lovlig. Dette medfører at terskelen for at maktanvendelsen skal anses som uforholdsmessig er høy. Dette kommer særlig til syne i Rt. 2008 s. 696 og riksadvokatens påtaleavgjørelse i Obiora-saken.

6.4 Kravet til forsvarlighet

6.4.1 Om kravet til forsvarlighet

Det følger av pl. §6 fjerde ledd at politiet kan anvende makt i den utstrekning det er forsvarlig. Som nevnt i pkt. 5.2.5 må det også kunne oppstilles et krav til forsvarlighet i tilfeller hvor strl. §48 tredje ledd utgjør det formelle hjemmelsgrunnlaget.

Det vil alltid være uforsvarlig å anvende fysisk makt når det ikke er nødvendig. Derimot vil bruk av fysisk makt kunne være nødvendig, men uforsvarlig. Eksempelvis vil det kunne være nødvendig og forholdsmessig å bruke gassvåpen. Derimot kan mengden av gass være uforsvarlig.¹²⁶ I forhold til de øvrige prinsippene er kravet til forsvarlighet lite behandlet i forarbeidene til loven og juridisk teori. At noe er forsvarlig innebærer at det er trygt. Bruk av fysisk makt kan innebære skadepotensiale, derfor er det vanskelig å si at det er trygt. Men dette illustrerer etter min mening grensen til forholdsmessighetsprinsippet. At fordelen med bruk av makt er større enn skaden det påfører, skal medføre at maktanvendelse er mer forsvarlig enn alternativet. Det blir altså tryggere å anvende makt enn å unnlate det.

I likhet med kravet til forholdsmessighet må kravet til forsvarlighet kunne rette seg både mot personen som utsettes for maktanvendelsen og situasjonen. Med situasjonen mener jeg omgivelsene og hensynet til utenforstående.¹²⁷ På bakgrunn av de andre prinsippene må det også kunne legges til grunn at kravet til forsvarlighet gjelder både iverksettelsen og gjennomføringen av maktanvendelsen. Dette kan medføre at politiet blir tvunget til å endre eller avslutte virkemiddelbruken underveis. Det kan være at forhold ved personen eller omgivelsene endrer seg og medfører at maktanvendelsen blir uforsvarlig. Det kan tenkes at personen som utsettes for maktmidlet besvimer, at et økende antall tilskuere medfører at bruk av tåregass blir uforsvarlig eller at en biljakt fortsetter gjennom et tett befolket område.

---

¹²⁶ Henricson (2005)

¹²⁷ Myhrer (2012) s. 67 flg.

I den danske politiloven §16 er vurderingstemaet for kravet til forsvarlighet angitt i lovteksten. Det følger av første ledd, annet pkt. at ”(...) det skal indgå i forsvarlighetsvurderingen om magtanvendelsen innebærer risiko for, at utenforstående kan komme til skade”. Med utenforstående menes tredjepersoner som ikke er gjenstand for maktanvendelsen. Eksempelvis gisler eller tilskuere.¹²⁸ En tilsvarende formulering fremgår av vi. §20 første ledd : ” Før politimann gjør bruk av våpen må han ta hensyn til de farer eller skader han kan utsette utenforstående for.” Også her er det nærliggende å tolke ”utenforstående” i samsvar med den danske politiloven.¹²⁹ De to bestemmelsene sier ikke i hvilken grad hensynet til utenforstående skal begrense maktanvendelsen. Etter min mening vil hensynet til utenforstående her grense mot forholdsmessighetsvurderingen. Hvis risikoen og skadepotensialet er større ved den handlingen maktmiddelet skal hindre, enn ved å bruke maktmiddelet, må bruken anses forsvarlig. Hvis det er fare for at gjerningspersonen skal ta gisler og ta i bruk skytevåpen, så vil det være forsvarlig å anvende store mengder gass, selv om dette kan være skadelig for de eldre på pleiehjemmet ved siden av.

Etter pi. §3-1 første ledd annet pkt. jf. §3-2 første ledd kan politiet gripe inn ”(...)med de midler som er lovlige(...)”. Dette regulerer en annen side av forsvarlighetskravet. Kravet kan gjelde både virkemidler og metoder.¹³⁰ Men hva ligger i ”lovlig”? De virkemidlene som er godkjent til bruk i politiet, anses som lovlige og forsvarlige virkemidler. Selve bruken av dem må bedømmes konkret. Virkemidler som ikke er godkjent til bruk i politiet vil trolig ikke anses som lovlige. Eksempelvis er det kun enkelte slagvåpen som er tillatt til bruk i politiets tjeneste¹³¹ og tildekking av hode under transport er ikke ansett som en tillatt

---

¹²⁸ Henricson (2005) s. 119

¹²⁹ Myhrer (2005) s. 98

¹³⁰ Myhrer (2012) s. 78

¹³¹ RPOD–2007/004

metode.¹³² Hvis det foreligger et forbud mot virkemidlene eller metodene, kan ikke disse anses lovlige.¹³³

Som tidligere nevnt er det pl. §6 fjerde ledd jf. andre ledd som vil være avgjørende for om maktanvendelsen er lovlig. Det kan derfor tenkes at metoder og virkemidler er forsvarlige, selv om de er ulovlige etter pi. §3-1 og §3-2. Det kan også tenkes at ulovlige virkemidler kan benyttes i nødverge-situasjoner, men det vil føre for langt å gå nærmere inn på dette.

6.4.2 Praksis om kravet til forsvarlighet

Som nevnt ovenfor oppstiller pi. §3-1 første ledd et krav om at politiets virkemidler må være lovlige. I Rt. 2008 s. 696 ble politiets bruk av en Maglite-lommelykt ansett som forsvarlig, til tross for at bruk av dette virkemiddelet stred mot våpeninstruksen.¹³⁴

Høyesterett la til grunn at slag med en Maglite-lommelykt muligens kunne stride mot våpeninstruksen. Det var ikke var et godkjent slagvåpen. Videre ble det brukt i strid med vi. §16 tredje ledd da det ble anvendt mot fornærmedes hode. Høyesterett fremholdt at til tross for at det ble handlet i strid med instruks, så hadde tjenestemannen handlet innenfor rammene av pl. §6. Tjenestemannen hadde vurdert å bruke teleskopbatong, som var et godkjent slagvåpen etter våpeninstruksen. Han mente at det var større fare for skade ved bruk av teleskopbatong enn ved bruk av lommelykten. Bruk av lommelykten var derfor forenelig med kravet til minste-middel, jf. pl. §6 andre ledd. Jeg finner det derfor uklart i hvilken grad bestemmelsen i pl. §3-1 første ledd har selvstendig betydning.

Avgjørelsen er egnet til å illustrere at virkemiddelets lovlighet ikke nødvendigvis er avgjørende for om det er forsvarlig. Avgjørelsen er også et eksempel på at maktanvendelsen i

---

¹³² RPOD–2007/011

¹³³ Auglend (2004) s. 410

¹³⁴ Premiss (23) flg. jf. premiss (35)

første rekke må være innenfor rammen av pl. §6 andre ledd jf. strl. § 48 tredje ledd for å være lovlig.

På den annen side går det frem av dommen at ”situasjonen nærmet seg nødverge”.¹³⁵ Som nevnt kan nødvergesituasjoner åpne for bruk av ulovlige midler og metoder. Det er mulig dette var bakgrunnen for at Høyesterett vurderte bruk av et ulovlig maktmiddel som forsvarlig.

Jeg kom tidligere til at maktanvendelsen i denne avgjørelsen kan karakteriseres som kritikkverdig, men lovlig. Bruk av Maglite-lommelykten mot fornærmedes hode kan nok karakteriseres som kritikkverdig, men forsvarlig og lovlig.

I Obiora-saken¹³⁶ kom riksadvokaten til at maktanvendelsen var forsvarlig. Når bruk av mageleie ble vurdert som lovlig, var det ut fra tjenestemennenes subjektive oppfatning av situasjonen som forelå.

Bruk av mageleie medførte respirasjonsstans og død. Trolig må det karakteriseres som uforsvarlig tjenesteutøvelse. Det forelå ikke holdepunkter for at tjenestemennene opptrådte uaktsomt i forhold til skadepotensialet ved bruk av mageleie og dødsfølgen. Ut fra tjenestemennenes subjektive oppfatning fremstod altså maktanvendelsen som forsvarlig og var følgelig lovlig.

---

¹³⁵ Premiss (31)

¹³⁶ Mer om denne saken i pkt. 6.3.2.

6.5 Konklusjon

I fremstillingen har jeg gitt noen føringer for hvordan nødvendighet, forholdsmessighet og forsvarlighet har blitt trukket opp og vurdert i praksis. Hvor grensen mellom lovlig og ulovlig maktanvendelse går, er likevel vanskelig å definere. Den lovlige maktanvendelsen omfatter den kritikkverdige maktanvendelsen. Når den kritikkverdige maktanvendelsen er lovlig, så er det fordi det er innfortolket en skjønnsmargin i pl. §6 fjerde ledd jf. strl. §48 tredje ledd. Denne skjønnsmarginen har to elementer. For det første er det polititjenestemannens subjektive oppfatning som skal ligge til grunn når maktanvendelsens nødvendighet, forholdsmessighet og forsvarlighet skal vurderes. For det andre skal tjenestemennene gis en ”romslig ramme” når maktanvendelsen vurderes i ettertid. Med romslig ramme mener jeg at det innfortolkes et rom for feilvurderinger og skjønn. Ut fra dette, kan det trolig slutes at grensen ligger der hvor den kritikkverdige utførelsen grenser til den ulovlige.

Skjønnsmarginen medfører etter min mening en relativt høy terskel før bruk av fysisk makt er ulovlig.

Strl. §48 tredje ledd vil fortsatt utgjøre det formelle hjemmelsgrunnlaget for bruk av fysisk makt ved pågripelser. Bestemmelsen er videreført i den nye straffeloven (2005). Jeg er usikker på hva slags betydning den vil ha når den nye loven trer i kraft. Uttalelsene i forarbeidene¹³⁷ til den nye loven, taler etter min mening for at den vil ha liten selvstendig betydning ved politiets pågripelser. I så tilfelle vil pl. §6 fjerde ledd utgjøre det formelle hjemmelsgrunnlaget også ved pågripelser. Basert på denne fremstillingen, vil det trolig ha liten reell betydning. Vurderingstemaene er sammenfallende, og trolig er terskelen mellom lovlige og ulovlig maktanvendelse sammenfallende.

---

¹³⁷ NOU 2002:4 s. 219 jf. Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 209

7 Avslutning

7.1 De lege ferenda – betraktninger

Den generelle utformingen av pl. §6 fjerde ledd gir få konkrete føringer for maktanvendelsen. Den generelle utformingen medfører fleksibilitet. Den er fleksibel i forhold til tjenesteutførelsen, og den er fleksibel i den forstand at vilkårene kan tolkes i lys av dagens forhold. Jeg er likevel av den oppfatning, at det kan være hensiktsmessig med en mer detaljert lovregulering av politiets adgang til bruk av fysisk makt. En mer detaljert lovregulering kan tydeliggjøre adgangen til bruk av makt og øke tilgjengeligheten for ”ikke-jurister”. Videre vil en forankring i lov øke reglernes legitimitet, jf. pkt. 2.1.3.5. Jeg ser ingen grunn til at de nåværende reglene skal endres. Men jeg mener at bruk av ulike virkemidler kan lovfestes i større grad, først og fremst reglene i våpeninstruksen.

I skrivende stund har debatten rundt generell bevæpning av politiet på nytt aktualisert seg. Generell bevæpning kan i seg selv medføre et økt behov for lovregulering. Uavhengig av en eventuell endring, kan det være en egnet anledning for å vurdere reguleringen av politiets adgang til bruk av fysisk makt på nytt.

8 Kildehenvisninger

8.1 Bøker

- Aall (2011) Aall, Jørgen, Rettsstat og menneskerettigheter, 3.utgave, Bergen 2011
- Andenæs (2010) Andenæs, Johs., Norsk straffeprosess, 4.utgave ved Tor-Geir Myhrer, Oslo 2010
- Andorsen (1999) Andorsen, Kjell V., Strafferettslig nødrett, Oslo 1999
(Lest som Ebok via Nationalbibliotekets hjemmesider 04.03.13)
- Augdahl (1920) Augdahl, Per, Nødverge, Kristiania og København, 1920
- Auglend (2004) Auglend, Ragnar L., Mæland, John Henry og Røsandhaug, Knut, Politirett, 2.utgave, Bergen 2004
- Eckhoff/Smith(2011) Eckhoff, Torstein, Smith, Eivind, Forvaltningsrett, 9.utgave ved Eivind Smith, Oslo 2010
- Henricson (2005) Henricson, Ib, Politiloven med kommentarer, 1. utgave, København 2005
- Henricson (2012) Henricson, Ib, Politiret, 5.utgave, København 2012
- Myhrer (2005) Myhrer, Tor-Geir, Som siste utvei – rettslige rammer for politiets bruk av skytevåpen, Oslo 2005
- Myhrer (2012) Myhrer, Tor-Geir, Bastet og bundet, rettslige rammer for bruk av håndjern, Oslo 2012
- Nilstad (2002) Nilstad, Morten, Politilære og yrkesetikk, Nesbru 2002

Kommentarutgaver

- Bjerke/Keiserud (2011) Bjerke, Hans Kristian, Keiserud, Erik, Sæther, Knut Erik
Straffeprosessloven kommentarutgave, Bind I og II,
4.utgave, Oslo 2011
- Matningsdal/Bratholm (2003) Matningsdal, Magnus, Bratholm, Anders, Straffeloven
kommentarutgave, Almindelige Bestemmelser, 2. utgave,
Oslo 2003 (2.opplag 2004)

8.2 Artikler

- Kraby (1996) Kraby, Ida Hjort, ”Hva er lov?”, Jussens venner 1996, s. 145-160
- Egge (2012) Egge, Marit, Strype, Jon, Thomassen, Gunnar, ”Tillit til politiet etter
22.juli” (PHS-Forskning nr. 5/2012)
http://brage.bibsys.no/politihs/handle/URN:NBN:no-bibsys_brage_36246 (21.03.13)
- Myhrer (2003) Myhrer, Tor – Geir, ”Påtalemyndighetens praksis som rettskilde”,
Tidsskrift for Rettsvitenskap 2003, s. 219-245
http://brage.bibsys.no/politihs/handle/URN:NBN:no-bibsys_brage_16779 (21.02.13)

8.3 Regelverk

8.3.1 Lover

- 1902 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22.mai 1902 nr. 10
- 1936 Lov om politiet (gamle politiloven) av 13.mars 1936 nr. 3
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22.mai
1981 nr. 7
- 1995 Lov om politiet (politiloven) av 4.august 1995 nr. 53
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneske-
rettighetsloven) av 21.mai 1999 nr. 30

2005 Lov om straff (straffeloven 2005) av 20.mai 2005 nr. 28

8.3.2 Utenlandske lover

Politoloven Lov om politiets virksomhed nr. 444, 9.juni 2004 (Danmark)

8.3.3 Instruks

1985 Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten av 28.juni 1985 nr. 1679
(påtaleinstruksen)

1989 Våpeninstruks for politiet av 1.august 1989 (våpeninstruksen)

1990 Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22.juni 1990 nr. 3963
(politiinstruksen)

8.3.4 Konvensjoner og resolusjoner

EMK Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen av 4.november 1950

United Nations Code of Conduct for Law Enforcement Officials

(FNs generalforsamlings resolusjon av 17. desember 1979)

8.4 Forarbeider / Offentlige publikasjoner

NOU 1981 : 35 Politiets rolle i samfunnet

NOU 1993: 18 Lovgivning om menneskerettigheter

NOU 2002 : 4 Ny straffelov

Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) Politiet (politoloven)

Ot.prp.nr. 64 (1998-1999) Straffeprosessloven og straffeloven m v
(etterforskningsmetoder)

Ot.prp.nr.90 (2003-2004)	Straffeloven (av 2005)
Innst.O.nr.44 (1994-1995)	Innstilling frå justiskomiteen om lov om politiet (politiloven)
Politiutkastet (1991)	Utkast til ny lov om politiet med motiver
Politiinstruksutkastet (1988)	Utkast til alminnelig tjenesteinstruks for politiet med motiver, Justisdepartementet 1988

8.5 Avgjørelser

8.5.1 Norsk rettspraksis

Rt. 1986 s. 342

Rt. 1995 s. 530

Rt. 1995 s. 661

Rt. 1995 s. 1195

Rt. 2001 s. 1604

Rt. 2003 s. 948

Rt. 2007 s. 1172

Rt. 2007 s. 1473

Rt. 2008 s. 696

8.5.2 EMD

Tzekov v. Bulgaria

The European Court of Human Rights, Strasbourg, 25. mai 2006 (45500/99)
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=969713&Site=COE> (18.02.2013)

McCann and others v. Storbritannia	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 27. september 1995 (18984/91)
Andronicou og Constantionou v. Kypros	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 9. oktober 1997 (25052/94)
Makaratzis v. Hellas	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 20. desember 2004 (50385/99)
Nachova and others v. Bulgaria	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 6. juli 2005 (43577/98 / 43579/98)
Huohvanainen v. Finland	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 13. mars 2007 (57389/00)
Saoud v. Frankrike	Lovdata : EMDN - sammendrag The European Court of Human Rights, Strasbourg, 9. oktober 2007 (9375/02) (Kun publisert på fransk – bruk i oppgaven er basert på sammendrag i Lovdata)
Juozaitiene og Bikulcius v. Litauen	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 24. april 2008 (70659/01 og 74371/01)

8.5.3 Riksadvokaten

Jessheim – saken RE 04/1173

Obiora –saken R 2286/07-63

8.5.4 Spesialenheten

Jessheim – saken Saksnr. 050162/200500120

8.6 Rundskriv

8.6.1 Riksadvokaten

R-3/99 Etterforskning

8.6.2 Politidirektoratet

RPOD – 2007/004 Bestemmelser om bruk av slagvåpen i politiet

RPOD – 2007/011 Halsgrep, mageleie ved pågrep/ innbringelse og transport av
arrestanter mv.